

ספר יגור

40 שנה לעליה על הקרקע - "עבת תרפ"ג

המערכת : שולמית אמיתי, אסף יגור, קלמן סיני,
צבי סלע, יעקב מרקמן, זאב רימון, צבי שאר

העורך: זאב רימון

בהוצאת משק יגור - הסיבוץ המאוחד, תשכ"ה - 1965

דפוס "אורלי", תל-אביב

לחברינו יקירינו

אשר נעקרו מאיתנו בטרם עת,
אשר שיקעו את מיטב שנותיהם
וכוחותיהם בבניין בית יגור,
אשר נפלו בהגנת היישוב והמדינה

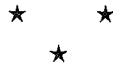
לבנינו אהובינו

אשר חרפו נפשם במערכות העם והארץ
וחייהם הצעירים נשרפו
על מזבח המולדת

לחברי ההכשרות בגולה

אשר חתרו לחוף הנכסף
ואליו לא הגיעו
וניספו עם המוני בית ישראל
בימי שואה וחורבן

קודש ספר זה

„ספר יגור“, כמוהו כמשק, הוא יצירה קולקטיבית של חברי יגור ובניה, בין אם הם משתתפים בספר ובין אם לא, ומהווה מעין אנתולוגיה בזעיר אנפין של פלג זעיר מדור נודד, אשר רק בחלקו הקטן זכה להגיע לקץ נדודיו.

„ספר יגור“ הוא ספר החזון וספר המעשה של קומונה עברית בארץ ישראל מאז ארבעים שנה. שניהם כרוכים יחד ואין להפריד ביניהם. בלעדי החזון אין טעם ואין ערך למעשה. בלעדיו יגור לא היתה קמה ולא היתה קיימת.

בדרך הטבע ליבנו גס לעתים בפרקי חיים, שהם כבר נחלת העבר גם הקרוב ובוודאי הרחוק. ובינתיים הזמן עושה את שלו. הרבה דברים, מעשים ואירועים שוקעים בתהום הנשייה ושר השיכחה חוגג את נצחוננו.

במלאת ארבעים שנה ליגור (י' טבת תרפ"ג) אמרנו: הבה נאסוף את כל החומר שניתן לאספו, הבה נלקט כל פירור מתולדות יגור וקורותיה על הקטנות של ימים אפורים ועל ימיה הגדולים; על ימים של עצב, כאב ואכזבה, ועל ימים של שמחה, תקווה ועליית-נשמה; על שנים של עבודה קשה ומפרכת ובניית הבית הקיבוצי תוך מאבקים קשים לאין ספור. — הכול משעת ייסודו, אירגונו והמשך צמיחתו של משק גדול וגדל בארץ-ישראל מהיום הראשון לעלייתו על הקרקע ועד היום הזה. הילכך אספנו וריכזנו כל דבר שיש לו קשר כלשהו ליגור ולאלה שבנוה. על כן הספר הוא בעיקרו ספרם של חברי יגור, בראש וראשונה מכוון הוא פנימה ואינו מתיימר להיות יותר משהוא באמת: סיפור בווריאציות שונות (ואי אפשר היה גם למנוע פה ושם כפילות וחזרות) על יגור והדרך אליה; איך, בכמה לבטים ונפתולים, על ידי מי, ובאילה מאמצים פיזיים ונפשיים נבנה המשק הזה שהפך להיות אחד המשקים הגדולים בארץ, במסגרת הקיבוץ המאוחד. אנו תקווה, כי החברים יגלו לכן הבנת-מה למגרעות וליקויים שבספר, על הצימצום והקיצור במקום שהיה אולי צורך להאריך ועל ההתפשטות והסירבול במקום שצריך היה לצמצם ולקצר.

הקדשנו בספר זה מקום לבעייות הקיבוץ שהן: שילוב הדורות, החינוך המשותף, היחיד והכלל, חיי חברה ותרבות ועוד, בהם עושים היחיד והציבור גם יחד. ייתכן שיהיה בהם עניין גם לאחרים, הן בתנועה הקיבוצית והן מחוצה לה.

מיותר להוסיף, כי לא מיצינו את כל הבעייות, בהן חי ומתלבט הקיבוץ. לא הצלחנו גם להקיף ולדלות את כל האירועים והמאורעות במשך ארבעים שנה שמהווים את ההיסטוריה של משק יגור, אם משום גודש המעשים וקוצר היריעה ואם משום שמאמצינו באיסוף, רישום ובירור החומר לא תמיד הוכתרו בהצלחה.

כמו כן השתדלנו לא לייפות את המציאות, אלא למוסרה כפי שהיא. לא התעלמנו מהצללים שליו את חיינו מהיום הראשון לעלייה על הקרקע. ואם לא הבלטנו, אולי, במידה מספקת את השלילה, כפי שהיא מופיעה לעתים במציאות היום-יומית — הרי זה לא משום רצון העלמה ואחיזת עיניים חלילה, אלא מפני שאנו מאמינים כי הרבה דברים, שאומנם אין לזלזל בהם כלל ועיקר — הם בבחינת טפל החולף עם הזמן ואין הם ממרכיבי היסוד של חיינו בקיבוץ.

הקצינו ב"ספר יגור" מקום די נרחב, ביחס, גם לסיפורם של החברים על עצמם בטרם הגיעם ליגור. ברור ומקובל עלינו שאין בשבילנו "יום הקובע", יחידי ובלעדי — והוא י' טבת תרפ"ג — יום העליה על הקרקע, אם כי הוא ללא ספק תאריך חשוב ביותר בחיי המשק, ממנו אנו מתחילים למנות את ימיה של יגור. הכרתנו השלמה, כי מקורותיה, כוחה והשפעתה של יגור נעוצים בתנועה הציונית-הסוציאליסטית על כל גווניה וזרמיה בחוץ-לארץ ובארץ, החל מהעלייה השנייה ועד העלייות האחרונות, בתנועות הנוער, בסניפי החלוץ ובקיבוצי ההכשרה, בבתי הסוהר ובמקומות הגירוש, בגיטאות ובבונקרים, במחנות הפליטים ובאוניויות ההעפלה, בערים ועיירות של גולת ישראל, באירופה המזרחית והמרכזית, שעל רובן הקיץ הקץ בימי החורבן והשואה.

סבורים אנו שסיפורים אלה יש בהם כדי לשקף ולו גם באופן חלקי ומקוטע תקופה מכרעת בחיי העם בגולה על גדולתה ומוראותיה כאחד. הואיל והסיפורים מכילים חומר אישי על החברים-ההורים — הרי הם עשויים לקרב את הבנים ולהקנות להם הבנת-יתר על הגולה ועל דור בגולה, שמרד, עלה והגשים, וכמו כן על המוני העם שנכרתו מארץ החיים על ידי צר וצורך. וזוהי אחת המטרות העיקריות של ספר זה.

ואין "ספר יגור" ספר העבר, נהפוך הוא: יגור צופה לעתיד. עדים בני הדור השני והשלישי, אליהם נשואות עינינו. אנו תקווה ואמונה שהם ילמדו מנסיון העבר של הוריהם, בכדי לחזק את יסודות ביתם-קיבוצם, להרחיבו ולהאדירו. זאת ועוד: הבנים הממשיכים הם הגשר והקשר בין העבר והעתיד. עז רצוננו ורבה תקוותנו כי הכרת הרציפות ההיסטורית של העם ושותפות הגורל שלו בכל אתר ואתר תהיה נחלת הבנים, כשם שהיתה נחלת הוריהם.

רבים הם המתנבאים בשער, כי התנועה הקיבוצית גמרה את תפקידה ושוב אין צורך בה. ואנחנו בדרכנו נמשיך. לא נהלך בגדולות, אבל הערכים עימם יצאנו לדרך — כוחם איתם ועוד נכוננו לנו תפקידים חשובים בבניין העם והארץ. שמונה מאות חברי יגור עושים ביום חגם את חשבון דרכם ואת חשבון נפשם. אין זה חשבון קל ואין זו דרך חלקה כל עיקר, אבל רב היבול ורבה גם האמונה.

המ ע ר כ ת

תעודת זהות

דרכנו קיימת ונמשכת מאז, מימי הכינוס הראשון בפתח-תקוה, שבו בא לידי הכרה והגדרה עצמית הפועל העברי בארץ-ישראל: אחדות-העבודה. היא יסדה את ההסתדרות, היא השתתפה בבנין הקיבוץ.

מאז ועד עתה, בתחילתה ובהמשכה, זוהי התנועה שיש לה אופק בשביל העם ובשביל הארץ, שהיא שותף לאופק אחדותה של העבודה בעולם. אופק — ממך הוא בא, ממקומך בעולם, עם הפרספקטיבה ההכרתית בשבילך, הנובעת ממצבך או מקומך בעולם.

ואפקנו — אופק קטסטרופלי הוא: ממעמקים, ממצוקה אנושית ומצוקה יהודית. ידענו: נשקפת לנו מפולת — מפולת העם היהודי בתוך המפולת הסוציאלית בעולם. תחושת הקטסטרופליות וההכרה שאם לא תתכונן לקראתה הרי היא תבוא אליך ועליך, היתה אצלנו ליסוד של הקונסטרוקטיביזם הפועלי, של הקמת הסתדרות פועלים, אחראית על בנין ועל משק, על התישבות, על הגנה, על ציונות ועל מדינה.

אנו תנועה האמונה על חלוציות אישית, תנועת הפועל האחראי על עמו, על משקו ועל נשקו, על מקומו בעולם.

זאת תעודת הזהות שלנו וזה היה כוחנו: היכולת להיות במשך כל השנים אחראים יום-יום, כל אחד וכולנו יחד, כיחידים וכארגון.

...תנועתנו, תנועת ההתישבות הקבוצית המאורגנת מימי הגדוד, קבוץ עין-חרוד, היתה הדור השני לתנועת התישבות הפועלים בארץ. לפני ריחפה דמות הישוב הקומוניסטי הגדול. עין-חרוד, תל-יוסף — הראשונים בשורה. אך מה דובב ללבנו השם יגור על-יד חיפה, משק כנפי חלום נועז צרר אותנו בכנפיו. אמרנו: ישוב גדול המקיף את כל ענפי העבודה ואת כל צדדי החיים — יבנה ביגור, על-יד העיר בעלת הסיכויים והאפשרויות.

אינני יודע אם חולמים על-כך אנשי יגור, אולם חלומנו חלום הקיבוץ הוא: יגור זאת, על כרמיה, בתיה, שדותיה, ועל קברות חלליה היא נושאת רעיון ונושאת תפקיד: הקמת ישוב פועלים עם משק עצמי.

בעבודת השלום, במחרשה ובנמל נוצר הכל למלחמת הפועל על שחרורו.

י. טבנקין

מדינת היהודים מן ההכרח שתהיה סוציאליסטית אם עתידה היא להתגשם בכלל. הציונות הכרח לה להזדווג לסוציאליזם אם מבקשת היא להיות לאידיאל של כלל ישראל, של מחנה הפועלים היהודים, של מעמד הביניים, של האינטליגנציה היהודית.... הציונות סופה שתתמזג בהכרח עם הסוציאליזם. שום אינטרסים ביהדות אינם מתנגדים לכך, אדרבא, הצורה הזאת עולה בד בבד עם מאוייהם ותקוותיהם הקדושים ביותר של חוגי עם רחבים.

הציונות איננה רק מרכז רוחני. היא מרכז ממש, ובוזה היא גם מרכז רוחני ליהודים הדתיים והחילוניים. גם ליהודים הדתיים איננה רק „ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים“. היא : „ותחזינה עינינו בשובך לציון במעשים“.

נ. סירקין

ארבעים שנה

האמנם ארבעים שנה ליגור? והרי תמול-שלשום הגענו תשעה חברים מקבוצת „אחזה“, וביניהם חברה אחת, לחושות הערביות אשר על הגבעה בנשר, פתחנו אז את התלם הראשון ותקענו יתד למשק יגור, באדמת הקישון למרגלות הכרמל, בשממה שהשתרעה מנהלל עד עכו, ללא סימן של יישוב יהודי.

האמנם ארבעים שנה חלפו מאותו יום? אותו יום התחיל קומץ אנשים בבנין נקודת ישוב פועלי-הלוצי, בביצות הקדחת של הקישון, למרות ובניגוד לאזהרות והתראות של משרדי הבריאות הממשלתיים ומוסדות ההתישבות של התנועה הציונית, נקודת ישוב שהפכה להיות קומונה עברית גדולה בתוך מדינת ישראל, אשר חוגגת את עצמאותה זו הפעם החמש-עשרה.

אכן, במשך ארבע עשרות השנים הללו נתרחשו ובאו מאורעות כבירים וחלו תמורות עצומות בעולם, בעם ובישוב — מאורעות ותמורות ששינו את מהלך ההיסטוריה מן הקצה אל הקצה: מאבק מר ועקשני נגד שלטון זר ומתנכר בארץ; התישבות והעפלה בכל הדרכים; טרור דמים של פורעים מוסתים; עלית הפשיזם בעולם; מלחמת העולם השנייה; חורבן והשמדה של יהדות אירופה; גתיב היסורים של שרידי השואה והעפלתם לחוף מבטחים; מאבקי ההגנה על כל שלוחותיה; הפלמ"ח וצה"ל; מלחמת הקוממיות והקמת מדינת ישראל מקבצת גלויות. ביגור, בנוף האנושי שלה, בבתיה ושדותיה, וגם בבית הקברות שלה אפשר להבחין בעקבות הימים הסוערים, אפשר להרגיש את דופק התקופה, תקופת החורבן והגאולה רבת התהפוכות ועתירת האירועים, אשר השפיעה השפעה מכרעת על גורל העם היהודי בכל ארץ וארץ.

חמישים שנה ל„אחזה“

בימים אלה מלאו חמישים שנה לייסוד קבוצת „אחזה“ בשנת 1913 בפתח-תקה. יש לנו ענין רב כחברי קיבוץ ואנשי תנועת העבודה ללמוד ולדעת ממקורות ראשונים איך נולד הרעיון ומאין נחלו ראשונים את חזונם; מה הדרך אותם להאחו בשבילי חיים, אשר לא ידעום עד אז, ולהופכם לאחת הדרכים החשובות של תנועת הפועלים בארץ. היו אלה ימי העליה השנייה. לפני הפועל העברי עמדה שאלת כיבוש העבודה בכל חריפותה וחומרתה. מעטים היו הפועלים בימים ההם, מאות לא רבות ביהודה, בשומרון ובגליל ואירגוניהם שצעדו אז את צעדיהם הראשונים היו חלשים ביותר. חוסר עבודה, קשיים בהסתגלות לעבודה קשה של צעירים בלתי רגילים בעבודה פיזית, בדידות, מחלות ואוירה צינית ועוינת מסביב — כזה היה חלקם של רוב הפועלים בארץ, ושבועתיים קשה היה מצב הפועל החלש, שנשאר רוב הזמן מחוסר עבודה ללא דואג, כמו-כן היה צורך דחוף לפתור את בעית העבודה של החברה. אין תימה, איפוא, שהפועלים שאפו להגיע לשיתוף ולעצמאות-יתר בעבודה ובחיים החברתיים ולהקטין עד כמה שאפשר את התלות באחרים.

באותה התקופה היו נקודות משיכה החוות הלאומיות: חולדה, כנרת, כפר-אוריה וכו', והיו גם אלה הימים הראשונים של יישוב הקואופרציה במרחביה, ימי העליה באום-ג'וני — היא דגניה, ימי תסיסה וכריתת ברית של הפועל העברי עם אדמת המולדת. היה זה מפנה חשוב בתולדות תנועת הפועלים בארץ. כדאי אולי כאן לציין, שבין פועלי המושבות היו גם כאלה, אשר ההליכה לחוות הלאומיות לא נראתה להם, כי חשבו שריח של פילנטרופיה ופרוטקציוניזם נודף ממקומות עבודה אלו. התנאים בחוות היו יותר טובים מכל הבחינות, וזה לדעתם לא הלם את משימות התקופה, כי הרי היתה זאת תקופה של הסתערות על מקומות העבודה הקשים ביותר. בעיקר היו אלה הלכיי-רוח של חברי פועלי-ציון, אשר ראו את עצמם יותר פרולטריים ויותר מהפכניים, ואם כך הרי יש לשאת את דגל המעמד למקומות, אשר מלחמת המעמדות מתבלטת בהם ביתר שאת. בודאי דברים אלה נראים עתה מוזרים במקצת, אבל מי שלמד לדעת ולהכיר את התקופה ההיא על כל בעיותיה, מאבקה, לבטיה, מקורות-יניקתה והלכיי מחשובתיה — שוב לא יראה אותם כיוצאי דופן כלל ועיקר.

יחד עם זאת נדרשה תשובה קונסטרוקטיבית לבעיות חברה, עבודה וקליטה שניסרו אז בחלל עולמם. על סדר-יומם של פועלי המושבות הועמדה בכל דחיפותה שאלת העזרה ההדדית המאורגנת של פועלי ארץ-ישראל, שאלת קבוצות הפועלים. בעתון פועלי-ציון "האחדות" מאותה שנה מסופר על ייסוד קבוצת "אחוה" בנו הלשון: "בימים האחרונים הסתדרה כאן קבוצת פועלים בשם "אחוה" ושני עקרונות מונחים (ביסודה: א) הקבוצה שואפת לכבוש את עבודת הקבלנות ע"י קבוצות פועלים עבריים; ב) הקבוצה מסדרת את חייה על יסוד השיתוף במשכורת וכו'. הקבוצה תתחלק לקבוצות שונות שתטפלנה בעבודות שונות, בזה היא רוצה להרגיל ולהנחך את הפועלים לחיים הברותיים".

אם כי להלכה היתה קבוצת "אחוה" מאורגנת על יסודות קואופרטיביים, הרי למעשה היתה זאת קומונה, החברים חיו בצותא חיי עבודה, חיי תרבות ובעיות הברותיות שונות.

אנשי המעשה והחזון

שלושה מקורות יניקה היו לה ל"אחוה", מקורות יניקה שהזינו את רוב העליה השניה: א) תקופת הסער והפרץ בראשית המאה הנוכחית ובמיוחד ברוסיה, בה מנה הישוב היהודי לפני מלחמת העולם הראשונה למעלה מחמישה מליון יהודים; ב) אירגוני ההגנה העצמית בעקבות שנאת יהודים, דיכוי והשפלה לאומית ופרעות הדמים; ג) כיסופי גאולה לאומיים וסוציאליים.

חברי "אחוה" — כולם היו יוצאי רוסיה ורובם השתייכו לפועלי-ציון. עובדה זאת הטביעה את חותמה על הקבוצה מימיה הראשונים וקבעה את אופיה ודרכי פעולתה. חברי "אחוה" נתחייבו להגשים חזון התישבותי גדול. חזון זה הכה גלים חזקים בציבור הפועלים. הדרך החדשה שהלכה בה קבוצת "אחוה" היתה: קבלת עבודות בקבלנות מידי האכרים, קליטת החברות בחיי עבודה, ניצנים ראשונים של פיתוח משק-עזר והנחת יסוד לחיים יוצרים, לחיי חברה ותרבות יותר עשירים ולאורח חיים חדש.

חברי "אחוה" היו בעיקרם אנשי המעשה, אבל החזון השתזר במעשה שלהם ויהי לאחד. דוגמת "אחוה" קמו אח"כ קבוצות אחרות כמו "עמל", "אחים", "עבודה" ועוד. קבוצות אלו היו לעזרה רבה לפועל העברי בתהליכי השתרשותו בעבודה ובמאבקו

לעבודה עברית כמושבות לפני ובמשך מלחמת העולם הראשונה. אנשי „אחזה“ הצטיינו בקנאותם לערכים ובדבקותם במשימות, ואולי זה לא יהיה יומרני מדי באם נגיד, שהיתה ל„אחזה“ תחושה פועלית בריאה ובו בזמן נשאו עין אל אופקים רחבים שכיוונו את כל מעשיהם. גם בעיות הבטחון העסיקו לא מעט את אנשי הקבוצה והיה קשר אמיץ ביניהם ובין אנשי „השומר“. הם קיבלו על עצמם לא פעם משימות שמירה ובטחון, כאשר נקראו לכך. בין ראשוני העולים לכפר גלעדי היו גם חברי „אחזה“. היתה על כן טבעית ומובנת מאליה התגייסותם לגדוד העברי של כל חברי „אחזה“ כמעט. (את החבירות סרבו האנגלים לקבל לגדוד). עם סיום פרשת הגדודים התארגנה הקבוצה מחדש ופניה למבצעי־כיבוש חדשים וביניהם התישבות בתל־ערד*. הנסיון כידוע לא הצליח עקב התנכרות השלטון וקוצר ראייה של המוסדות המיישבים של התנועה. בודאי שאין להאשים את אנשי „אחזה“, שנכשלו בנסיונם להקדים את ההתישבות בנגב בכמה עשרות שנים. קבוצת „אחזה“ ראתה את עצמה כאירגון ארצי בזעיר אנפין והיו לה שלושת במקוה, גס־ציונה, ירושלים, חיפה על הכרמל ועוד. היא חלמה על יצירת קומונה גדולה. חברי „אחזה“ הלכו לעין־חרוד ולמקומות אחרים, אבל גולת הכותרת של „אחזה“ היתה יגור, ואם כי רבים מחברי „אחזה“ עזבו את יגור, בטרם גבנתה, ורבים אף לא הגיעו לכאן — נבנתה יגור בעזרתו, הדרכתו וכיוונו של הקיבוץ — לפי מגמותיה של „אחזה“. הערכים שלה, להט חזונה, עממיותה וקנאותה לדרך, הם שעיצבו את דמותה של יגור מאז ועד היום.

העלייה על הקרקע

לאחר נסיון ההתישבות בתל־ערד נשלחתי עם עוד כמה חברים ע"י קבוצת „אחזה“ לירושלים, שם הוחל בבניית בית הכרם. „אחזה“ התפצלה אז לכמה ראשים: חלק מחבריה נשאר בפתח־תקוה, בעיקר בעלי המשפחות; חלק השתכן על־הר־הכרמל ועבד בייצור, וחלק, כאמור, עלה לירושלימה. היה לי זוג בהמות, ומתפקידי היה אז לכבוש את עבודת העגלונות, בה שלטו הערבים באין מפריע. תנאי החיים לא היו קלים ביותר אפילו בהשוואה לימים ההם. האוכל היה דל ורוב הזמן לנתי בחוץ באחד המגרשים הריקים (כאלה לא חסרו אז). הרי אי־אפשר היה להשאיר את הבהמות ללא השגחה. באחד הימים קיבלתי הודעה שעלי להגיע עם הבהמות לחיפה, הואיל ועולים להתישבות ל„יעזור“. חיסלתי את הענינים ונסעתי. הדרך מירושלים לחיפה היתה אז בחזקת סכנה ואמנם חבר אחד, שהיה צריך להגיע לעמק, נרתע ברגע האחרון, העמיס את העגלה והבהמות על הרכבת ונסע. שלושה ימים הייתי בדרך. לילה ראשון לנתי ברמלה, השני בכרכור ולעת ערב הגעתי לחיפה. כמובן שלא נסעתי בלי נשק, אם כי לא היה לי רשיון. למחרת בבוקר עלינו לגבעת נשר ובאותו יום יצאתי לפתוח את התלם הראשון. אתי יצא עוד חבר מקבוצת טירה שגשלה אלינו עם זוג בהמות לעזרה.

החריש הראשון היה בשטח שמאחורי פסי הרכבת, כי בין הכביש ובין פסי הרכבת השתרעה ביצה גדולה. זרענו חיטה ושעורה. הזריעה היתה, כמובן, ביד. הכינונו כמו כן שטח לגן הירק. כמה חברים עבדו בעיר בעבודות חוץ.

* בהתחלת חודש מרץ 1922 יצאה קבוצה בת 11 חברים, רובם אנשי „אחזה“ משוחזרי הגדוד העברי, להתישבות בנגב, בתל־ערד. חוסר מים וחוסר תקציב למחיה ולהמשך הקדוח גרמו לחיסול הנקודה.

על גבעת „נשר“ השתפנו זמנית, כי שטחים אחרים טרם נרכשו והקבוצה לא רצתה לדחות את עלייתה על קרקע. הוסכם בין המרכז החקלאי ובין בעל בית-הרושת „נשר“ (פולק) להחכיר ל„אחוה“ כמה מאות דונמים לעיבוד ולאפשר לנו להשתכן בכפר סלמי. את האריסים, שעיבדו קודם חלק מאדמות יגור, העביר האפנדי למקומות אחרים. ביום הראשון לעלייתנו על הקרקע באו לבקרנו אוסישקין, חנקין ז"ל ויבדל לחיים הרצפלד. אוסישקין, כנראה לא התרשם ביותר מהשיכונים העלובים שלנו, שנשארו במקום אחרי צאתם של האריסים הערביים. מה יש להגיד — הפטיר — הבית שלי בתל-אביב הוא יותר יפה. הביקור השני אצלנו בגבעת „נשר“ היה של חברי המרכז החקלאי: א. מ. קולר ז"ל ויוסף ברץ. חנקין ביקר אותנו לעתים קרובות. היו לנו אתו קשרים הדוקים בקשר לרכישת קרקעות. הוא פעל, כידוע, בשם החברה להכשרת הישוב והושיט לנו עזרה ככל אשר נתבקש.

באותו יום ראשון נפגשנו עם היהודי היחידי בכל האזור, היה זה שומר הקרקעות מטעם בית-הרושת נשר. אגב, אחת העבודות הראשונות שלנו היתה נטיעת אקליפטוסים מסביב לשטח, עליו עתידה היתה בקרוב להתחיל בניית בית-החרושת. חלק גדול מהם נעקר על ידי ערבים ונשארה כמעט בשלמותה השדרה המקבילה לכביש.

פרשת הקרקעות

רכישת הקרקעות ביגור היא פרשה מיוחדת במינה, שהיתה מלווה מהיום הראשון — במשך למעלה משלושים שנה — מתח רב, התרוצצות וטיפולים ללא סוף, התדיינות בלתי-פוסקת עם גורמים שונים, אם זה מוסדות ההסתדרות הציונית, קרן הקיימת והמרכז החקלאי, או במשרדי השלטון המנדטורי ובתי-המשפט. ואם נוסיף לכך את הריב והקטטות עם האריסים הערביים ומסיתיהם הרי התמונה תהיה שלמה.

באחת: יגור לא נתברכה, כמשקים רבים אחרים, במכסת קרקע קבועה ולו גם באופן חלקי. ההיפך הוא הנכון, ההתחלה היתה בסימן הארעיות. ביום העליה על הקרקע ב"טבת תרפ"ג, דרכו ראשוני יגור על אדמה חכורה — כמה מאות דונמים — אשר בעל בית-החרושת „נשר“ הואיל להחכיר לקבוצת „אחוה“ בתנאי מפורש, שעם התחלת בניית מפעל המלט על הקבוצה לעזוב את המקום. ואמנם כעבור תשעה חדשים בערך, בשלהי שנת תרפ"ג, ארזו אנשי „אחוה“ את מטלטליהם הדלים ועברו מגבעת נשר — היא סלמיה, אשר מבחינת הקרקעות היתה המשך לכפר יגור — למקום הקבוע, אחד ממדרונות הכרמל; אשר עתיד היה לעבור לרשות הקק"ל, אבל בגלל עיכובים שונים החוזה עם האפנדי בעל הקרקעות טרם נחתם. בתיווכו של חנקין הושג הסכם עם האפנדי על החכרת 400 דונם לתקופה של שנה. הנה כי כן גם פה, במקום הקבע, כמו בגבעת נשר, ההתחלה היתה כמה מאות דונמים חכורים. כך התחילה יגור את קיומה.

אדמות „נשר“

משנת 1917 — סוף הכיבוש האנגלי — ועד 1921 כלומר: בתקופת השלטון הצבאי של האנגלים בארץ, נסגרו כל ספרי האחוזה ולא נעשו העברות קרקע. היה גם צורך לקבוע את הנוהג והסדרים בשטח זה. אבל המשא-ומתן על רכישת קרקעות החל תיכף אחרי גמר מלחמת העולם הראשונה והוא נמשך לעתים שנים על גבי שנים. בין בעלי הקרקעות הערביים היו גם תושבי חוף-לארץ, כגון משפחת סורסוק ואחרים, אשר בידיהם נמצאו

שטחים גדולים. באותו זמן התנהל מ"מ עם משפחת חורי — ענף למשפחת סורסק — על רכישת שטח של עשרת אלפים דונם בערך, שכלל בתוכו אדמות סלמיה, חלק מאדמות כפר יג'ור וחלק מחרבג' (כפר-חסידיים). הקניה הראשונה יצאה אל הפועל בשנת 1922. נרכשו שלושת אלפים דונם, מהם אלפיים במישור ואלף דונם במדרונים ובהר. שטח זה היה מיועד לבית-חרושת "גשר". על יתר הקרקעות נמשך הדיון בין הצדדים.

הקניה השניה כללה 2500 דונם. היא היתה מיועדת "לתכלת לבן", אבל אנשי "אחווה" — למרות התנגדות המוסדות — קבעו עובדה בעלותם על הקרקע. המחלקה להתישבות של הסוכנות החליטה אז, בלית-ברירה, לחלק שטח זה (2500 ד') חצי חצי בין "תכלת לבן" ובין "אחווה". זו היתה בעצם ההכרה בהפקטו של הקבוצה הסבל, המאמצים והמסירות — הם היוו את ה"קושאן" הבלתי-כתוב של ראשוני יג'ור על אדמה זו. אחרי שקבוצת "תכלת לבן" התפזרה דרשנו גם את יתר 1250 דונם, ואם כי היינו במידה מסוימת, "בלתי-ליגליים" עבר השטח הזה — אחרי דין ודברים ממושך ומיגע — אלינו. אנב, עיבדנו אותו עוד טרם שקבלנו אישור רשמי לכך.

באותו הזמן קנתה החברה להכשרת הישוב, כשביל קבוצת יהודים מפולין, בשם "הפץ-חיים", שטח אדמה של 500 דונם מאדמות יג'ור, שמעבר לקישון, להתישבות. היות והקבוצה הזאת הסתלקה בגלל סיבות שונות מהתוכנית, נמסר השטח הזה לנו. ברשותנו היו אז 3000 דונם.

אדמות מפרץ עכו

בשנת 1927 נסתיים המשאומתן על רכישת מפרץ עכו. (אדמות הקריות, כפר אתא, אושא, כפר-המכבי, רמת-יוחנן ועוד) שגם הן היו בבעלות משפחת סורסק. הקרקעות גבלו מצפון: ואדי מלח, מבואות עכו; ממזרח: מדרונות הרי נפתלי עד שפרעם; ומערב — הים. — 25,000—30,000 דונם. חלק מהשטח הזה נרכש בשביל "קהילת ציון", חברה אמריקאית לרכישת קרקעות, אשר רכשה את אדמת עפולה ובלפוריה. רק בשנות השלושים עבר כל השטח לרשות הקרן-הקיימת. אדמות אלו עמדו לחלוקה בין התנחלות עירונית ובין התישבות חקלאית. פנינו אז למוסדות ותבענו חלק מהקרקעות האלו לעיבוד ולו גם באופן זמני, ואמנם קיבלנו 500 דונם, תחילה זמנית ואחר כך עבר אלינו השטח בקביעות. רבה היתה השמחה, כאשר קיבלנו אישור המוסדות על העברת השטח לרשותנו, אם כי היו חברים בתוכנו, שהתנגדו לקבלתו בגלל המרחק הרב מהנקודה. אכן, במשך שנתיים לא עיבדנו אדמות אלו מחוסר כלים ובהמות עבודה. 3500 דונם היו לנו אז.

אדמות חרושת-הגויים וחרבג'

בשנים 1924—1925 עם גאות העליה מפולניה (קראו לה עליית גרבוסקי, ע"ש שר האוצר הפולני בתקופה ההיא, שהטיל מסים כבדים על הסוחרים והחנוונים היהודים, בכדי לנשלם מפרנסותיהם) צצו כל מיני אירגונים ואגודות להתישבות, ביניהם גם של יהודים דתיים, הסידי הרבי מיאבלונה והרבי מקוויניץ, שהתקשרו עם חברת הכשרת היישוב על רכישת קרקעות להתישבותם. נרכש אז עבורם השטח של חרושת הגויים — חרתיה וחרבג' — כפר-חסידיים, אז גם ניקנו האדמות של שיך-אבריק — גבעות זייד, קרית-עמל וטבעין.

לראשונה התישבו החסידיים על גבעת חרתיה, היא שער-העמקים היום. לאחר מכן הם עברו לשיך-אבריק ומשם למקום הקבע — לכפר-חסידיים. עקב הסתבכות כספית של

שתי קבוצות החסידים הועבר השטח לרשות הקרן-הקימת. מספר המתיישבים לא היה רב ונשארו אדמות בלתי-מעובדות. מצב זה לא יכול היה להמשך זמן רב, הואיל ואנשי השבט הבדוי באזבידת, בקרבת חרתיה, החלו להשתלט על האדמות ולעבדן. הקרן-הקימת פנתה אז אלינו שנעבד באופן זמני 2500 דונם, בכדי להבטיח את הקרקע להתישבות יהודים. הצעה זאת עוררה שוב ויכוחים חריפים בין החברים. היה ברור שדבר זה כרוך בהפסדים ניכרים, מפני שהאדמה היתה מוזנחת במשך דורות, נוסף לזה, לא היה ספק שניתקל בהתנגדות אלימה מצד בדויי אזבידת. למרות הכל סוכם לקבל את האדמות לעיבוד. ובאמת, בשנים ראשונות היו קטטות והתנגשויות עם הערבים, העלאת עדרים על השדות ונסיונות מצידם להמשיך בעיבוד השטחים. ההפסדים היו רבים ובכל זאת התגברנו על הכל.

עם גדול מספר החברים, אחרי האיחוד של המשק עם הפלוגה, דרשנו קרקעות נוספות. המשאומתן עם המוסדות המיישבים היה, כרגיל, גם הפעם לא קצר ולא קל, ובסוף הוחלט להקציב לנו, מאלה האדמות שנמסרו לנו לעיבוד זמני, 1000 דונם אדמת מישור ו-300 דונם במדרונים. יתר הקרקעות משטח זה חולקו בין שער-העמקים, אלרואי וקרית-חרושת. היו אז ברשותנו 4800 דונם.

אדמות יגור

ברשות כפר יגור נמצאו עוד 900 דונם למכירה. מהם 600 דונם בין הכביש והקישון ושלוש מאות דונם בין ההר והכביש. חלקה זאת (300 ד') מסר האפנדי לאריסים ובזה הם ויתרו על תביעותיהם. בינתיים נודע לנו שאגודה מוסלמית, מאנשי המופתי, עומדת לקנות את החלקה השנייה (600 ד') ולהקים בקרבת ביהח"ר "נשר" שכונה ערבית. הזעקנו את המוסדות, אבל לקק"ל לא היו אז הכספים הדרושים לקניה זו. הרצפולד פנה אז לבעל בית-חרושת "נשר" בבקשת הלואה ונענה בחיוב, אך כל העיסקה עמדה להתבטל, כי המוסדות סרבו לשלם רבית. הענין סודר, כאשר אנחנו הסכמנו לשלם את הרבית. השטח נרכש ונמסר לרשותנו. היו לנו כבר 5,400 דונם.

מעבר לקישון נמצא עוד שטח של 900 דונם שהיה ברשות הקרן-הקימת. לפי התוכנית היו צריכים לקום שם מפעלי תעשייה. אנו התנגדנו לכך שבשטח חקלאי מובהק ישתמשו למטרות אחרות ותבענו להעביר אותו לרשותנו. ויכוח זה התנהל שנים מספר. בינתיים הועלתה הצעה להקים מפעלים כימיים על 400 דונם שלנו בקרבת בתי-הזיקוק. הקרן-הקימת פנתה אלינו בהצעת חליפין. הסכמנו וקבלנו 400 דונם מהשטח של 900 ד'. יתר החמש מאות דונם עמדו בסימן שאלה. רק אחרי קום המדינה בוטלה התוכנית של שטח תעשייתי במקום זה והקרקע עברה לרשותנו הגענו אם כן ל-5900 ד'.

אדמות עוספיה

מצבם של פלחי עוספיה היה דומה למצבם של רוב הפלחים הערביים בארץ. עקב מצבם הדחוק הם נאלצו לקבל הלואות ושיעבדו לאפנדים את קרקעותיהם. כאשר הגיע מועד פרעון החוב, ולא היה להם הכסף הדרוש, מכר האפנדי את האדמות לפרסי עשיר מעכו, מכת הבאהיים, וזה הציע לקק"ל שתקנה את הקרקעות. אדמות עוספיה היו במצב "מושאע", כלומר: החלקות לא היו קבועות. כל משפחה ידעה רק כמה דונמים יש לה. למרות שהיו בשטח זה, בן-אלף הדונמים, גם חלקות

מפוזרות, החליטה הקרן הקיימת לרכשו. אבל משגה פורמלי בזמן הקנייה גרם לצרות מרובות. אדמות אלו ניקנו לפי צו של הוצאה לפועל, ע"י בית המשפט, אחרי הכרזה של פשיטת רגל. קרן הקיימת קיבלה את הקושאן, אבל לפי החוק זה לא הספיק, כי במקרה של הוצאה לפועל יש למסור את הרכוש, עליו חל הצו של פשיטת רגל, באופן פיזי וזה לא נעשה. הדרושים ניצלו זאת ולא רצו לרדת מהקרע. הענין נמשך שנים רבות ורק בשנת 1940 התפשרה הקרן-הקיימת עם הדרושים. הם קבלו 500 דונם ויתר 500 דונם עברו לרשות המשק, השטח הזה כלל שני גושים; אחד על יד המשק, עליו גבנו אחר כך הרפתות, והשני — מול קרית-חרושת. היו לנו אז כבר 6400 דונם.

בדרך כלל יש לציין, שבינינו ובין הדרושים שררו יחסי שכנות טובים ולא פעם נעזרנו וגם הוזהרנו על ידם בימים קשים של ערב-פרעות.

אדמות בלד-א-שיך

למוסדות המיישבים היה ענין מיוחד לרכוש חלק מקרקעות בלד-א-שיך, בעיקר מבחינה בטחונית. שלא כמו ברוב הכפרים, האדמה היתה שייכת כאן לפלחים המקומיים. בגלל קרבתם לעיר הם היו מבוססים מבחינה כלכלית, הם מכרו את תוצרתם בחיפה במחירים די גבוהים וגם קיבלו עבודות שהשתלמו טוב. ערביי בלד-א-שיך סרבו למכור אדמותיהם גם בגלל היותם תחת השפעת המופתי ולא פעם השתתפו במעשי רצח ופרעות. אבל בשנים ההן לא היו תוצאות חמורות להתנגשויות בינינו וביניהם על רקע רכישת קרקעות, הואיל ואדמות-בור מוזנחות בלתי-מעובדות היו אז בשפע. למרות הסתת הלאומנים הצליחה הקרן-הקיימת לקנות כמה חלקות קטנות, לאחר שהסכמנו לעבד את החלקות באופן זמני.

אחרי מלחמת השחרור הועברו הקרקעות למשרד הרכוש הנטוש. שוב העלינו את התביעה להשלים את משבצת הקרקע של יגור, אבל הענין נסחב. לאחר קום המדינה החל משא ומתן בין הממשלה ובין הקק"ל על העברה רשמית של הקרקעות מסמכות הרכוש הנטוש לקרן-הקיימת. הדבר בוצע בשני שלבים. בשלב א' הועברו מליון דונם. עמדנו על כך ולא נלאינו לדרוש, שאדמות בלד-א-שיך תיכללנה במליון השני. היתה התנגדות רבה, כי בין אלה שההכרעה היתה בידם היה חלק שסבר כי זוהי אדמה עירונית. בכל זאת נקבע השטח לעיבוד הקלאי ואנחנו קיבלנו כ-3000 דונם. ומשבצת הקרקע שלנו מנתה 9400 דונם.

ניסינו בקצרה, תוך פרוט עובדות ואירועים, לספר על פרשת הקרקעות ביגור. יודעים אנו גם יודעים, שאין בשורות אלו סיפור כל המאמצים שהושקעו בענין זה במשך שנים רבות. אבל היתה זאת השקעת-יסוד, אשר בלעדיה לא ייתכן משק קיבוצי.

החזקנו מעמד

אנשי "אחיה" לא היו הפרטנדנטים היחידים להתיישבות על אדמות יגור. קדמו להם אנשי קבוצת "סלע", הלא הם אנשי נהלל, שהתווכחו רבות אם לבחור ביעזור או במהלול-נהלל.

היתה גם תוכנית ליישב על אדמת יגור קבוצת חלוצים מבולגריה, אבל כאשר ראו נציגיהם את השטח, שעליו עליהם לעלות, הם הסתלקו ממנו.

יותר רציני היה הענין עם קבוצת "תכלת לבן" מגרמניה. אחרי קניות-הקרקע

הגדולות בעמק יזרעאל נתדלדלו הקופות של ההסתדרות הציונית ושל הקרן-הקיימת עד כדי כך, שלא היתה להם כל אפשרות לרכוש שטחים נוספים. הדירקטוריון של הקק"ל פנה אז להסתדרות הציונית בגרמניה שהיא תרכוש את אדמות יגור בשביל התישבות יהודי גרמניה. ההצעה נתקבלה ואומנם הצי-שנה אחרי עוברנו למקום התישבותנו הקבוע — ליגור, הגיעה והשתכנה בקירבת מקום קבוצה בת עשרות אנשים מ"תכלת לבן", ששהו במקום חדשים ספורים והתפורו. הפחידו אותם הביצות, חוסר מים ומעל לכל העיקה עליהם הבדידות במקום נדח זה.

אנשי "אחזה" ידעו גם כן סבל מהו מהיום הראשון לעלייתם על הקרקע: תנאים קשים ועבודה מפרכת; תזונה דלה ובלתי מספקת; תחלואה מתמדת, בה שיכלה הקבוצה את אחד מטובי חבריה-בניה — יואל ברגמן ז"ל; משברים ומאבקים פנימיים על דרך הקבוצה ועתידיה; דין ודברים בלתי-פוסקים עם המוסדות המיישבים, אשר קודם התנגדו בכלל לעצם עלייתם של אנשי "אחזה" ליגור וראו אותה כבלתי-ליגלית ואחרי-כך, כאשר השלימו עם העובדה, רצו להגביל את הקבוצה לעשרים וחמש משפחות והתנגדו בחריפות רבה להרחבת המשק; פרשת המים ביגור עד לקדיחת הבאר הראשונה ועוד ועוד. אכן, דרכם של אנשי קבוצת "אחזה", שעלו על הקרקע לפני ארבעים שנה, לא היתה סוגה בשושנים, אבל הם, ואלה שהצטרפו אליהם, החזיקו מעמד למרות כל הקשיים מבחוץ ומבפנים. בצפרניים נאחזו בסלעים ובטרשים, קדחו ועבדו, תבעו ונאבקו על כל דונם אדמה, על כל לירה תקציב, עקשנותם ומסירותם לדרך הקיבוץ ולערכיו הם הם שעמדו להם בימים הקשים, ולא במעט הודות לכך הגענו עד הלום.

ליום חגנו

חלום נעורים ועונו עלומים הובאו במבחן השנים. ארבעים וחמש שנים חיי קומונה, ארבעים שנה ביגור, נעמדים לבידיקה ולביקורת, לא אישית ולא כפרטים, כי אם חשבון-נפש-תנועתי. אם כי חיי קומונה נארגים ונשזרים מנכונותם ואחריותם של אישיה-חבריה, מאבק ונסוגה, חזון ומציאות, כשלונות והישגים, פזורים בדרך ארוכה-קצרה זו. מה הומה הלב ונפעם על ההישג הרב. הוזה ומה דואב הלב על שלא הושג וניתן היה להשיג. מאבק עם עצמך על כל דבר קטן כגדול. מאבק עם חבריך לדרך-החיים הזאת הלכה למעשה. חרדה גדולה לגורל המפעל ולדמות האדם בו. ציפיה לבנין הארץ ודמות העם היושב בה. מגמות בנין בארץ כמולדת לפזורי ישראל. העמידה וההגנה על הנפש כאן והתוית דרך לאלו העתידים להגיע — כל זאת דבק בנו והצעיד אותנו ארבעים שנה.

מה סבוכה הדרך ומה רב ההוד בה. קבוצה קטנה, מספר חברים לא רב, והנה מצטרפים לאלו עוד ועוד, והמעגלים מתרחבים. עם המצטרפים הולכות ונפרשות כנפים. יש ונדמה, הנה תגביה עוף, פתע הנך נעצר, משבי רוח חזקים נגדיים מכווצים כנפיים. שוב ושוב הנך מנסה להתרומם מעל הקשיים והמכשולים. שבע תמריא ושבע תצנח, ועל אף הכל נוצרים ערכים חשובים, משקיים, תרבותיים וחברתיים. עולים וצומחים בנים ובנות, והם מעוררים תקוות חדשות, נוספות.

מה חרד ומצפה האדם לדמותו של הדור הצעיר בתוכנו, לגידולם על קרקע המולדת ולהשתרשותם בחיי הקיבוץ. הולכים ונוספים נדבכים בבנין הקיבוץ שהוא התגלמות מיטב החזון האנושי. בבנין הקומונה העברית כאן בארץ הזאת, ארץ אשר החזון והמעש — הם דרך ותוכן החיים.

עולות וצפות לנגד עיני דמויותיהם של חברים, אשר בסערת נפש רבה נצמדו יחד אתנו במלאכת היצירה הזאת, והם אינם עוד עמנו. עקבותיהם ניכרים בשבילי המשק הזה, בהם צעדו איתן — ומצדדים נדם.
ביום הג זה נעמוד גאים על היש הרב, ובתפילה ובתקוה נחשל את אוננו להסתערות מחודשת, להמשך בנין ביתנו הקיבוצי ביגור.

נת יגורי

שנים ראשונות

רק אנשים פראיים יכולים להתיישב במקום כזה וזאת ללא ידיעת המוסדות המיישבים — „המחמאה“ הזאת קבלנו מפי מנחם אוסישקין ועקיבא אטינגר ז"ל בביקורם הראשון ביגור — אז „יעזור“ — כשנה בערך אחרי עלייתנו על הקרקע. הכיצד — הקשיתי — ללא ידיעת המוסדות המיישבים? והרי הודעתם מעל במת הקונגרס שעל אדמת יעזור עלתה קבוצה להתיישבות ואפילו מובילה כל יום חלב לחיפה? היה זה כנראה נימוק משכנע ומרכך גם יחד ויחס האורחים החשובים ל„פראים“ השתנה תיכף לטובה.
יצויין שבזמן היותנו בנשר הובלנו כל יום ל„המשביר“ בחיפה (תנובה עדיין לא היתה קיימת) עשרה ליטר חלב. אמצעי התחבורה היחידי היה או החמור. בשבת היינו מחבצים חמאה מחוסר אפשרות להוביל את החלב העירה. רק עם עוברנו ליגור וגידולה של הרפת עלתה תנובת החלב וסיפקנו לחיפה כשלושים ליטר כל יום.

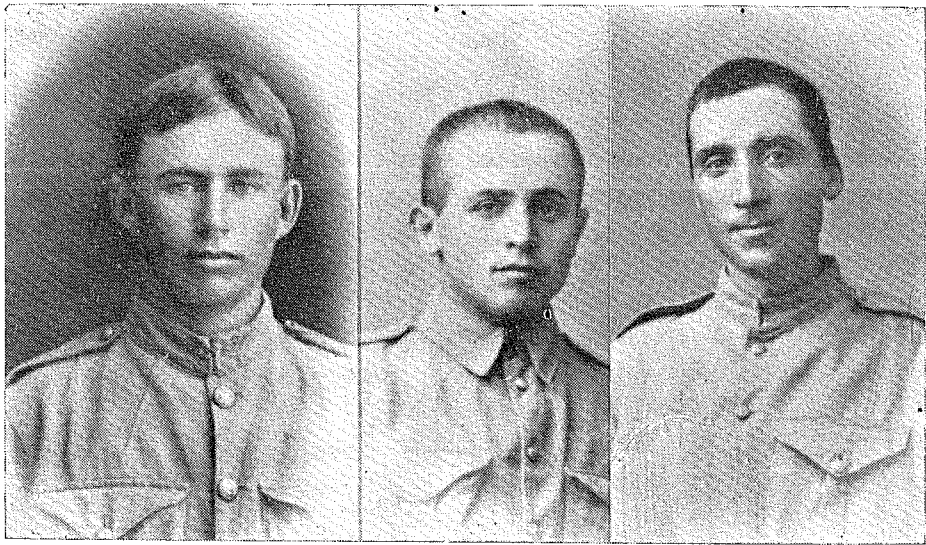
*

עליתי ארצה מקיוב בסוף שנת 1913. בבית אבא קבלתי חינוך ציוני והייתי קרוב לצעירי ציון. הרעיון לעלות ארצה היה, אם כך, תוצאה טבעית של הכרתי הציונית במשך שנות התבגרותי. משפחתי התנגדה תחילה לעליתי יחידי מכל המשפחה. אם לעלות הרי כולם. לא רציתי לחכות. ואמנם אחרי זמן קצר עלתה כל המשפחה.
התחנה הראשונה שלי בעבודה היתה רחובות. עבדתי בפרדס. הערבים רצו לדחוק את רגלי על ידי הגברת קצב העבודה, ואם כי אף פעם לא התנסיתי בעבודה פיזית — עמד לי הרצון העז והחזקתי מעמד עד כדי כך, שהערבים ויתרו על ההתחרות שהתישה את כוחותיהם לא פחות מאשר אותי. כך עברתי את טבילת הזעה הראשונה בעבודה ונעשיתי פועל ממש.

מרחובות עברתי לנס-ציונה וגם שם המשכתי לעבוד בפרדסים וכרמים. בימים אלה באו אלי נציגי „אחווה“ והציעו לי להצטרף לקבוצה. קבלתי את ההצעה ובסוף 1914 עברתי לפתח תקוה ונתקבלתי כחבר „אחווה“.

באותן השנים נשלחתי עם עוד ארבעה חברים, וביניהם יואל ברגמן ז"ל, לרחובות, לשמירה בפרדסים, מטעם „השומר“, אשר קבוצת „אחווה“ נענתה לפנייתו. היתה זאת השנה השלישית למלחמת העולם הראשונה. בעיית השמירה החמירה מאד. בארץ שוטטו עריקים,

ברובם ערבים ומיעוטם טורקים, אשר התעסקו בשווד-דרכים והיו מתנפלים על השומרים ופורקים את נשקם מעליהם, לפעמים היו מציגים את עצמם כז'נדרמים טורקים. שמרתי יחד עם ברגמן. באחד הלילות שמעתי צעקות, רצתי לפי הקולות וראיתי שלושה חיילים עם רובים מקיפים את ברגמן (לא ידעתי באותו רגע אם הם ז'נדרמים טורקים או עריקים) ורוצים לקחת אותו לרמלה. כאשר הבחינו בי דרשו שאראה להם את ה"ויסיקה" — כלומר תעודת השחרור מן הצבא. הייתי אז אזרח ספרדי והראיתי להם את התעודה. אחד מהם שם אותה בכיס ודרש את האקדה שלי. המצב נעשה קריטי ביותר, כאשר הם דוחפים אותי ברוביהם. התחלתי לצעוק מתוך כוונה שהחברים ישמעו את הצעקות ויחושו לעזרתנו. בינתיים עשיתי תנועה כאילו אני עומד למסור להם את האקדה ותוך כדי צעקות הצלחתי לרגע להתחמק מהם ויריתי באויר. עד שבאו החברים כבר לא נשאר זכר מהעריקים. הם נעלמו בחשכת הלילה.

ראשוני יגור במדי הגדוד העברי. מימין לשמאל: יואל ברגמן ז"ל, שרגא כהנוביץ, נח יגור

כידוע התנדבה כל קבוצת "אחוה" לגדוד העברי בשנת 1918. היינו מפורזים בפלוגות נפרדות, אבל קיימנו קשר מתמיד בינינו ונפגשנו לעתים קרובות. השתחררנו בשנת העשרים ושוב התלכדנו יחד.

*

לפני עלייתנו ליגור עבדנו — חלק מקבוצת "אחוה" — בייעור הכרמל מטעם החברה להכשרת היישוב והסוכנות. חוץ מ"אחוה" היתה שם עוד קבוצה. העבודה היתה מפרכת, אבל השתכרנו, יחסית, לא רע. עודני זוכר את האלונקות טעונות אבנים לבנית כבשן הסיד, אותן סחבתי יחד עם ש. יבנאלי ז"ל, שנשלח אלינו זמנית. במשך הזמן פחתה העבודה ולא

הספיקה כדי להעסיק את שתי הקבוצות. התחיל ויכוח מי מהן תשאר במקום. הסכמנו לבוררות אצל ה' בן-גוריון, אשר פסק כי קבוצה ב' צריכה להשאר. רעשנו קצת, אבל קיבלנו את הדין. מה גם שלכולנו היה ברור שמגמתנו העיקרית היא התישבות על הקרקע ויגור הסתמנה כבר באופק. קבוצה ב' נשארה על הכרמל זמן לא רב והתפוררה. כשנה לפני עלייתנו על הקרקע נסעה משלחת ליגור בכדי לתהות על טיב המקום. השתתפו במשלחת אנשי קבוצת טירה, ששמה יצא אז בארץ כקבוצה מבוססת עם רפת גדולה לפי המושגים דאז. הם גם כן חפשו מקום מתאים להתישבות, אבל כנראה שהמקום לא מצא-חן בעיניהם והם הסתלקו מהתוכנית הזאת. אין להגיד שלנו, אנשי "אחווה", לא היו חששות כבדים בנוגע למקום זה, אבל היתה לנו גישה אחרת. המרחבים השוממים האלה קטמו לנו ושוב לא רצינו לוותר עליהם ולחפש מקומות אחרים.

*

ליגור עלינו כמעט בלי תקציב עם זוג בהמות וחמור. השתכנו בחושות ערביות על גבעת נשר, שהיתה שייכת לבית החרושת. ארבעה חברים עבדו בעיר. הדר-הכרמל עמד אז בתחילת בנייתו. כמובן שלעבודה ומהעבודה הלכו ברגל. היתר היו עסוקים בבית. כאשר עברנו בסוף הקיץ מנשר ליגור היה זה מאורע חשוב בחיי הקבוצה הקטנה. נגמרה תקופת הנדודים והארעיות. הרגשת יציבות והשתרשות אפפה אותנו. במקום החושות הערביות הקימונו כמה צריפים, אורות, רפת, לול — בקיצור: משק, ואם כי תנאי חיינו לא השתפרו במיוחד, אבל במחנה היתה או רוח אחרת.

עבדנו אז בכל מיני עבודות: בשדה, במשק, בעבודה שכירה בעיר, בייבוש-הבצות וניקוי הקישון. כמובן שהקדחת לא פסחה עלי. וכמו כולם קדחתי ועבדתי.

שיטות עיבוד הקרקע היו בשנים הראשונות די פרימיטיביות: חריש עם בהמות וגורן ערבית. סידור העבודה אף הוא לא היה מסובך ביותר. העבודה סודרה בחדר האוכל אחרי ארוחת הערב בנוכחות כל החברים ואם היה צורך באיזו החלטה או דיון בעניינים יותר רציניים מהרגיל היו מקיימים אסיפה בו במקום ומחליטים. לא היה צורך בהודעה מוקדמת.

בינתיים תקפה הקדחת כמעט את כל החברים ועבודות הכרחיות ביותר לא נעשו. הקבוצה — עבר עליה משבר קשה וחששנו אז לגורל המשק. כמובן שבמצב זה לא מהרו קבוצות חדשות להצטרף אלינו. הרגשת כולנו היתה אז שאין להתקיים יותר בנפרד ויש צורך דחוף להצטרף לגוף ארצי. אבל לא היה קל להחליט במי לבחור, בגדוד העבודה או בקיבוץ עין-חרוד (אח"כ הקיבוץ-המאוחד). ברגמן נסע או לירושלים לבוא בדברים עם אנשי הגדוד ושם פגש את יצחק טבנקין ואחרי שיחה ממושכת אתו חזר הביתה, כאשר החלטתו נחושה שיש לעשות הכל, להשפיע על החברים ולהצטרף לעין-חרוד. ואמנם בקרוב נתקיימה ישיבה של מזכירות עין-חרוד ויואל ברגמן ז"ל הביא לישיבה זאת את רצונה של יגור להצטרף לקיבוץ.

ש ר ג א כ ה נ ו ב י ן

יואל ברגמן ז"ל

איש ונבו לו על ארץ רבה
רחל.

דומה שיגור אינה חבה לאיש חוב כל כך גדול, כאשר היא חבה לזכרו של יואל ברגמן ז"ל, ממסדיה וראשוני בניה. הוא פילס לה דרך והוציאה למרחב. הוא לא נכנע ולא נרתע מפני מחלות וקשיים בשנתיים הראשונות הגורליות והקשות ביותר בתולדות המשק, ונשרף ביקוד החזון.

הבדידות שליוותה אותו בחייו הקצרים היתה גורלו לאחר מותו. מאין בית קברות ביגור, ומחוסר ודאות שאמנם תתקיים כאן נקודת ישוב, נקבר ברגמן בחיפה, הרחק מאדמת יגור, אליה הספיק להתקשר בכל נימי נפשו.

ובימי זיכרון, בימי חג ומועד, כאשר יגור, על חבריה וילדיה, פוקדת את קברות יקיריה שנעקרו בלא עת — לא נפקד קברו של ברגמן ויגור מתיחדת עם זכרו מרחוק.

אמרנו: ב"ספר יגור" נפרע במידת יכולתנו את החוב, במידה שניתן לפרוע חוב כזה. ברשימות ראשוני יגור מסופר על יואל ברגמן ז"ל ועל פעלו, אנו מביאים כאן כמה ממכתביו (היתר במדור: חבלי לידה וגידול), בהם באים לידי ביטוי הקשר הנפשי שלו ואהבתו הגדולה ליגור, וגם גורלו — גורל איש נבו.

"הבקר היו אצלנו אטינגר, שטרן, קופמן, ועוד אינג'נירים אחדים ביקרו ובדקו את הביצות והודיעו שהמקום הוא קדחני מאד, אף-על-פי שישנה אפשרות ליבש את הביצות וזה צריך לעלות כ-3,000 ל"מ (אז קראו ללירה "לירה מצרית") אבל בשביל קבוצה כמו "אחוז" עם 25 איש לא כדאי להוציא כל כך הרבה כסף..."

בינתיים ערכו תכניות אחרות לאדמות יגור והמוסדות חשבו לישוב כאן את חניכי "בלויזיס" מגרמניה. ועל זה כותב ברגמן:

"ושם (גרמניה) התארגנה קבוצה גדולה מ-50 איש נדמה לי והתחילו לאסוף כסף בשביל ייבוש הבצה והכשרת המקום. אבל מכיון שאנחנו כבר נמצאים פה וגם בונים את הצריפים התחילו להפחיד אותנו בקדחת. אנחנו לא נרתענו לאחור והודענו שלא נזוז מהמקום אם הוא אפילו קדחני". "מובן מאליו שאנחנו נשאר, אם אפילו יפסיקו לנו את הקרידיט".

המקום זועק לידיים עובדות ולע"ע מצטרפים אליו רק מעטים כי הקדחת המסוכנת שלו כבר נודעה ברבים:

"באו רק 4 אנשים, — 3 בחורים וצעירה אחת. העבודה טובלת. לקישון אי-אפשר לשלוח אנשים. אני חושב שהשבוע צריכים לגמור עם ענין עין-חרוד, הם צריכים להרגיש את האחריות המוטלת עליהם".

אתמול היתה לי קצת קדחת. חוס וגם הקיבה אינה בסדר. אינני מרגיש את עצמי כל כך טוב".

המכתבים נותנים תמונה מיגור ההולכת ונבנית, מיגור המתלבטת בקשייה:

"היום ירד גשם קטן וזה לא נעים לגמרי, אין אף דבר אחד גמור אצלנו. אבל אנחנו מוכרחים במשך השבוע לכסות את הצריפים, לגמור את קורות גג חדר-האוכל, שזה דבר חשוב מאד.

כתבתי לך שקנינו זוג סוסות, אחת אדומה צעירה והשניה לבנה, קצת יותר זקנה, חורשים אצלנו 3 זוגות — 2 תלצוריים חוג אחד שלנו, בכל אופן לא נספיק להכין הרבה אדמה. אבל מוכרחים להסתפק ולהשלים עם הכל.

מצב הבריאות של כולם רע אך של ברגמן רע מכולם וטיבלו הגופני רב, ורב גם הלכאון:

„...כל השבוע אורחים ואורחים. היום בזמן ארוחת הצהריים היו 15 איש. בכל הימים רעש ופנים זרות. פטפוט, צחוק, גניחות... ישנם זמנים שהיית רוצה לברוח אפילו מעצמך וישנם זמנים שלא היית רוצה לשמוע אפילו אושתי ענפים. באים, הולכים ומהפכים את הקערה על פיה.

„...בקושי עלה בידי להשפיע על כ. שיטע לעין-חרוד. נראה מה שיסדר. בכלל, הימים עוברים והמצב הולך ורע.“ את החדרים לא נקו ולא עשו את המיטות מיום שעזבת את יגור. הכל עזוב, מלוכלך, אבל מה שהחלטנו, החלטנו, — אנחנו נמשיך“.

ובמכתב נוסף הוא מספר:

„נפגשתי עם פרוינסקי והוא מסר לי דרישת שלום ממך. פניך לא טובים ביותר, כמו שהיו, והרופא פקד עליך למדוד את החום פעמים ביום. באם מידת החום תהיה יותר גדולה מהרגיל, אז את מוכרחה תיכף לעזוב את המקום. למה את לא כתבת לי את הכל? אבל אני חושב שבחורף לא נורא להיות אפילו ביגור. המקום אצלנו, אסתר, נהדר: המישור, רוכסי ההרים, המדרון גם עצי החרוב, החריץ הגדול. זה הכל עושה רושם נפלא. וגם האויר הוא טוב מאד. כל היום רוח חזקה אפילו ביום של „חמסין“ היה קריר. כשנגמור את כל העניינים ננקה קצת, וניישר את החצר. נצבע את הצריפיס. אז זה יהיה אחד המקומות הכי נהדרים. טרם שעלינו לא רצתה אף קבוצה להתישב פה. אבל כשהכל מוכן אז ישנם כבר הרבה שמקנאים בנו.“

הוא חולה מסוכן, קודח בלי הפוגה ומשקלו הולך ופוחת באופן מבהיל, אך אינו רוצה להכיר בזה ואינו רוצה להכנע. טרם שנסע להבראה הוא כותב:

„נתקבלה ידיעה מצפת שהכינו מקום בשבילי ואני מוכרח לבוא תיכף ומיד. אבל הייתי בקופ"ח ודחיתי את נסיעתי לחמישה ימים, מכיון שאין לי רשות עכשיו לחלות. הערב יבוא מעין-חרוד ואני מוכרח להיות במקום...“

„...אני נחלשתי מאד ואכתוב לך את האמת, הייתי רוצה כבר לשכב במטה במנוחה ולא

לחשוב אודות כלום ולהבריא.“

הוא לא הבריא עוד. חודש אחד לפני השנה השניה לעלית הקבוצה על הקרקע הלך לעולמו.

ע ל י י ת נ ו

תשעה עלו על הקרקע ב' טבת תרפ"ג (דצמבר 1922) והם: יואל ברגמן, אפרים אפרימוביץ, נחום פריצקר — זכר כולם לברכה וייבדלו לחיים: שרגא כהנוביץ, נח פרובר-יגורי, יעקב פרוז'נסקי-אחוזה, האחים קריצ'בסקי ואני — הבחורה היחידה ביניהם. כעבור כמה חדשים הגיעו אלינו: יצחק פרובר-יגורי, משפחת הפריצקרים ונחמיה פייגיץ.

אפרימוביץ עבר לאחר שנים מספר לאילת-השחר ושם נפטר. שני האחים פריצקר עזבו את יגור אחרי הצטרפותה לעין-חרוד. הם התנגדו לקיבוץ גדול. בעצם היו רוצים להפוך את יגור למושב והיו אולי נשואים, לו יגור היתה נשארת במתכונת של קבוצה קטנה. נחום פריצקר נספה בתאונה לפני שנים מספר. האחים קריצ'בסקי נסעו לרוסיה לשם ביקור קרובים ושם נשארו עקב סיבות משפחתיות. פייגין עבר למושב ויעקב פרוז'נסקי-אחוזה, ממסדי הקבוצה ופעיליה הראשיים עבר לפתח-תקוה, בכדי לארגן קבוצות מעבר התישבותיות. בצורה כזאת קמה גבעת-השלושה, אשר יעקב פרוז'נסקי-אחוזה היה חבר בה מיומה הראשון. עתה הוא חבר עינת.

*

יואל ברגמן ז"ל נולד בכפר סמוך לעירתי. הוא היה בן להורים אמידים, אביו היה מנהל חברה לספינות-מסע על הדניפר. היה זה אמנם בית ציוני, אבל רק יואל עלה ארצה. כל המשפחה היגרה לארצות-הברית. החלטתו לעלות הפתיעה את כולם. בזמנו השתייך למפלגה הסוציאלי-דימוקרטית. כהרבה צעירים באותה תקופה ברוסיה גמר בית-ספר תיכון כאקסטרן, כלומר: למד באופן פרטי מחוץ לכותלי בית-הספר, אשר קיבל תלמידים יהודיים בהגבלה לפי אחוז מסוים, ואחר כך עמד בבחינות בגרות. בית הורי שימש מקום מיפגש לנוער הציוני בעירנו, שהשתייך לצעירי-ציון. גם ברגמן היה מבאי ביתנו וזה השפיע לא מעט על עיצוב הכרתו הציונית. בקיוב ואחר כך ביקטרינוסלב — לשם נסע להשתלם בלימודיו — נפגש עם חוגי פועלי-ציון שהתחילו אז להתארגן ברוסיה, הצטרף למפלגה והתבלט תיכף בפעילותו, מסירותו וקנאותו.

שלוש תכונות אלו ציינו אותו גם בארץ. נוסף לכך היה בעל אופי חזק והודות לזה עמד במשברים קשים ואכזבות לא מעטות שפקדוהו בשנים הראשונות לעליתו ארצה, אשר נגרמו ברובן ע"י השוני בין החינוך המפלגתי בגולה ובין המציאות הקשה האפורה בארץ בשנים ההן. ברגמן הצטרף ל"אחוזה" מראשית היווסדה ואחרי יציאתו של פרוז'נסקי-אחוזה מיגור היה הוא הרוח החיה וממעצבי דמותה של הקבוצה בראשית צעדיה ההתישבותיים ביגור.

*

עליתי ארצה בשנת 1921, עירתי פיאטרקוב הסמוכה למינסק ברוסיה הלבנה הצטיינה — ככל העיירות היהודיות בתחום המושב — בנוער תוסס ומרדני. היו שם כל המפלגות היהודיות שפעלו ברוסיה הצארית: ציונים, צעירי-ציון, בונד, טריטוריאליסטים וכו'. בבית הורי היה, כאמור, המועדון של צעירי-ציון. אני עוד זוכרת את האסיפות והוויכוחים הסוערים על דרכי הפעולה הציונית, על העליה ארצה ועל לימוד העברית.

עם נסיגת הפולנים מן העיר בשנת העשרים וכיבושה ע"י הצבא האדום, יצאה כל המשפחה שלנו וכמו כן רוב הנוער את העיר והמטרה היא פינסק, שהיתה בידי הפולנים, בכדי לעלות משם ארצה. הודות להשתדלותנו נתקבל סכום כסף הגון מבא-כוח הגיוני, שהספיק להוצאות הדרך לקבוצת הנוער. כתוצאה מטיפולו המסור של ברגמן קיבלה משפחתי סרטיפיקטים, בדרך לארץ נפגשתי עם ברגמן בוינה לשם הגיע לקונגרס הציוני השנים-עשר. מהאניה באנו ישר למחנה "אחוזה" על הר הכרמל ושהינו שם פחות משנה עד עליתנו על הקרקע ליגור. עבדתי בבישול, נטיעות ועבודות אחרות.

כאילו היה זה אך אתמול זוכרת אני את הנסיעה ליעזור כדי לראות את אדמת שומריה — יגור בעתיד. נוסעים חברי המרכז החקלאי, ברגמן, פרוו'נסקי ומזמינים גם אותי, ה"חלוצקה", שגם אני אראה. באנו לשדות שומריה, ראיתי רק ביצות גדולות. הם הלכו ואני אחריהם. הגענו לחצר החושות. הרצפלד הצביע עליהן ואמר: פה תצטרכו לגור, עד שתעברו למקום התישבותכם הקבוע. אני מביטה וחושבת בלבי: «כאן יגורו אנשים, כאן יבנו ישוב?» לא יכולתי לתאר לעצמי זאת. נוסעים בחזרה למחנה שלנו על הכרמל. ברגמן שמח מאוד: «אינכם מבינים, זה מקום נהדר, ממש שויצריה». שואלים אותי באירוניה: «נו ומה דעתך?» לא ענית.

מימין לשמאל: יואל ברגמן, אמה פריצקר, אסתר ברגמן, כהנוביץ ואבא פריצקר

כבית גערך דיון. ברגמן בדעה שצריך לעלות על הקרקע, אין מקום יותר יפה, קרוב לעיר. «אינכם מבינים — הוא טען — הלא זה, א גאלדענער פינגערלי» (טבעת זהב). אחרי וויכוחים ואסיפות החליטו סוף סוף לעלות. קיבלו תקציב שהספיק לסידור רפת וקצת אספקה לפרות. ביחס לכלכלת החברים החליטו: חלק יעבוד במשק, חלק יעבוד בעיר, תהיה עבודה מכניסה, נחיה וניבנה את המשק. ברגמן נסע ליסוד המעלה והביא 3 פרות ועגלה אחת, הוא היה מאושר — משק יפה — ועבר יחד עם עוד שלושה חברים ועם «המשק» למקום ההתיישבות. אני ועוד כמה חברים גשארנו לחכות לפרובר שעמד לבוא מירושלים עם זוג בהמות. פרובר הגיע למחרת והביא עמו את זוג הבהמות הלבנות ההיסטוריות. באו לקחת אותנו בזה הלשון: «למה אתם מחכים? מחר בבוקר כולם צריכים להיות פה במקום».

נכנסנו לחדר האוכל. עמד שם שולחן שבור, מגורה קטנה, שני ספסלים. לשבת כמה רגעים במקום אחד אי אפשר היה, הפרעושים לא נתנו מנוח. באסיפה זאת החליטו שאנחנו צריכים לעלות בימים הקרובים ביותר. נשארנו ללון. לא יכולתי להשלים עם הליכוד וישבתי כל הלילה עם השומר. למחרת קבלתי חום — 40 מעלות. החברים התיחסו לזה כלדבר רגיל — מובן, מקום קדחני, כולנו נקדח, לך „חלוצק'ה“, יהיה יותר קשה. חזרתי לכרמל ולא מיהרתי לרדת ליגור.

סוף סוף אספנו את כל ה„פעקלאך“ שלנו על העגלה ואנחנו הולכים ברגל ליגור. בחוץ גשם, בוץ, אנחנו הולכים ולא מרגישים בזה. מצב־רוח טוב. סידרנו חדר אחד לשינה ובו תשע מיטות וקופסת אבקה נגד פרעושים. הלילה שוב עבר עלי ללא שינה. עם קופסת האבקה ביד ניהלתי „מלחמה“ בפרעושים. החברים צוחקים, ברגמן אומר: „במחניים יותר גרוע“.

הייתי חברה אחת ויחידה ועבדתי במטבח, במאפיה וגם בכביסה. סידרנו את חדר האוכל ואת המטבח בחדר אחד, שלא יצטרכו לרוץ ממקום למקום. החברים התחשבו בי, לא נתנו לי להתרוצץ הרבה וסידרו תורנות להגשת האוכל ושטיפת הכלים.

בחדר מצאנו שני ארגזים קטנים שנשארו מהבעלים הקודמים וסידרנו עליהם את הפרימוס ואת הפרודוקטים למטה וכיסינו אותם בנייר לבן. היה די נעים. התפריט היה אצלי תמיד מוכן וקבוע. מה שאכלו בבוקר, זאת בערך אכלו בצהריים — ומה שהיה בצהריים — אכלו בערב. מצאנו שבשעועית ישנם הרבה חומרים מזינים ואכלו אותה שלוש פעמים ביום. החברים ניחמו אותי שיש מקומות, בהם הכלכלה היא עוד יותר גרועה. רציתי לשפר את האוכל, אך החברים התנגדו משום שהתקציב לא הספיק.

כעבור עשרה חדשים, אחרי הכנות ממושכות, עברנו למקום הקבוע. העמידו שלושה צריפים ראשונים, חדר־אוכל, רפת ואורוה וכן גם מחסן תבואות. הקבוצה התחילה לגדול ובזמן קצר הגענו לעשרים והמישה חברים. בינתיים התגברה הקדחת והיו ימים שלא היה מי שיצא לעבודה.

כמעט כל החברים היו וותיקים בארץ ומנת הקדחת הגדולה ביותר נפלה בגורלי. השתדלתי להתגבר והייתי עובדת וקודחת. ראיתי את התפתחות המקום ופריחתו והתקשרתי אליו בכל נפשי.

היו כמה עזיבות של חברים בגלל מחלת הקדחת, אבל הוותיקים קדחו, סבלו והמשיכו. התגברנו על הכל והגענו הלום. המקום גדל והתפתח. ברגמן האופטימיסט, שחלם את חלום הקומונה הגדולה — לא הספיקו לו כוחותיו ונעקר מאתנו. חזונו הולך ומתגשם.

א ס ת ר ב ר ג מ ן

שנתיים גורליות

ביום 16 למרץ בשנת 1923 הגעתי לחופי הארץ ולמחרת צעדתי ברגל לסלמיה, היא גבעת נשר, והצטרפתי לקבוצה „אחוזה“.

הגעתי ארצה אחרי נודדים וטלטולים רבים מקריבויה אוזירה, אשר באוקראינה. בית הורי שימש מרכז ציוני בכל האזור ומשחר ימי גדלתי, חונכתי וספגתי אוירה ארץ־ישראלית.

כאשר המטרה העיקרית היא — עליה ארצה, אבל בימים ההם, ימי מלחמת העולם הראשונה, לא נסתייע הדבר.

פרצה מהפכת פברואר — אביב העמים. ברחוב היהודי החלה פעילות ציבורית ענפה ובמיוחד בתנועה הציונית. גם מקומי לא נעדר בפעילות זו. יחד עם עוד צעירים בני גילי אירגנו הנועת-נוער ציונית "פרחי ציון" ולאחר מכן את הסתדרות "החבר". בימי הפורענות והפוגרומים, שבאו על יהודי רוסיה בעקבות מלחמת האזרחים, זינקנו בכל להט נעורינו לשורות ה"הגנה העצמית", בכדי לעמוד בכבוד על הנפש והרכוש היהודי.

בשנת 1921 נפתח סדק צר בגבול רוסיה-פולניה והיתה אפשרות — אמנם בדרך בלתי-ליגלית — לצאת את הארץ. כל המשפחה יצאה לדרך, למרות הסכנות שבהברחת הגבול. בפולניה חיכינו כמעט שנה לאפשרות של עליה וביום 5 למרץ 1923 הפלגנו באנית גרוטאות מנמל גליץ שברומניה לארץ-ישראל.

*

התרשמתי מאוד מהקבוצה בת 9 חברים, שעלתה על הקרקע חדשים מספר לפני בואי. כל אחד מהם היה טיפוס בפני עצמו. מי שנקלע במקרה למקום זה ולא הכיר את האנשים האלה מקרוב עלול היה לטעות ולחשוב שיש לו ענין עם ציניקנים ללא תקנה. ואכן, לפעמים נדמה היה שהם מבליטים במכוון את הציניות. בכלל אסור היה להזכיר את המילה "אידיאליסטים", זה עורר בהם סלידה כאילו. אבל ביסודם כולם היו אידיאליסטים, מסורים לענין ונאמנים לדרך שבחרו לעצמם. זכורני, כאשר הצטרפתי לקבוצה כתב אחד מהם להרצלפלד: "מיר האבן שוין אן אייגענעם חלוץ", כלומר: יש לנו כבר חלוץ משלנו... היתה זאת השפעת התקופה וזאת התגובה על הקשיים והסבל שהיו מנת חלקם של אותם אנשי העליה השניה, אשר למרות הכל לא נשברו ונשאר בארץ. וכאלה היו אנשי "אחוזה". הם רחשו שנאה עמוקה לבועזיות. כך נתכנו האיכרים, אשר ירדו לחייהם במונעם מהם את יום העבודה ועל ידי כך דנו אותם לרעב. היה ברור להם שבועזים אלה לא יבנו את הארץ. אנשי "אחוזה" בחרו את דרך חיי הקבוצה ללא שום אידיאולוגיות — "ככה צריך". אחרת הם לא יכלו לחיות. ה"ציניות" שלהם, כביכול, שלאמיתו של דבר, אף פעם לא הפכה לגסות, לא הפריעה. בל נשכח שבאותם הימים דרך הקבוצה לא היתה סלולה ורוב המנהיגים של פועלי ארץ-ישראל, כמו ברל, קפלנסקי וייבדל לחיים ד. בן-גוריון, לא היו אנשי קבוצה. יחסם של אנשי "אחוזה" לעבודה היה, כמו בתקופה ההיא, מיוחד במינו. נזכר אני: עבדנו — אני ועוד אחד מהקבוצה — בבנין בחיפה. הלה חלה במחלת פרקים ולא יכול לשאת דלי המלט באצבעות הידיים. שם אותו על זרועותיו וכך סחב דליים במשך כל היום. רצייתי לעזור לו, אבל הוא נפגע והתפרץ עלי: "איך אתה מעיז... לאנשים לא-עובדים הם התיחסו בביטול מהול בבזו. איך אפשר לא לעבוד?"

יואל ברגמן ז"ל עבד בחצר. המחלה החלה כבר לתת בו אותותיה, כוחותיו תשו, אבל הוא עבד יום עבודה מלא. לא רצה לפגר, כאשר נסע לחיפה לסדר את עניני הקבוצה וחזר באמצע היום, החליף את הבגדים ויצא לעבודה. בעוד השמש בשמיים אי אפשר לשבת בחדר. הוא היה אדם פיקח ומשכיל. עיקר השכלתו היתה יהודית. בחור-ישיבה שיצא "לתרבות רעה". את שיחתו היה מתבל בפסוקים והיה היחידי בינינו שדיבר עברית נכונה. אחרי שפרו'נסקי (אחוזה) עבר לפתח-תקוה קיבל ברגמן את הענינים לידיו. ואם כי מאוד התחשבו בו הוא שבע מרירות ומפח-נפש למכביר. המוסדות לא הבינו אותנו. לראשונה

הם נתקלו בתופעה מעין זו כמו יגור. עם יתר הקבוצות המעטות שהתקיימו או אפשר היה איכשהו להגיע לעמק השווה. אבל הקבוצה הקטנה הזאת גרמה תמיד צרות וכאב ראש. הקציבו לה 25 משפחות — לא הסכימה. קבעו לה משבצת קרקע — לא השלימה. דרשה תקציב יותר גדול, רפת יותר גדולה, יותר שיכון. תמיד בריב, תמיד במלחמה עם המוסדות המיישבים. אפילו ידידים לא הבינו מה בעצם רוצה קבוצה עיקשה זו. הייפלא, איפוא, כי במשך שנים היה יחס המוסדות אלינו חשדני כלטרדנים מבטן ומלידה ולא פעם הצרו את צעדינו ללא הבנה וללא הצדקה.

*

ספק רב אם הקבוצה היתה מחזיקה מעמד לולא ההצטרפות לקיבוץ עין-חרוד. יש להדגיש: ברגמן כפה את האיחוד על הקבוצה. כולם היו נגד ולו היו מחליטים על ההצטרפות לקיבוץ עין-חרוד ע"י הצבעה אין ספק שההחלטה היתה שלילית. אחדים רצו להצטרף לגדוד העבודה. מי שחלם על קבוצה קטנה ומי שבכלל היה רוצה להפוך את יגור למושב. וכולם היו אכולי יאוש. ברגמן הצליח במאמציו לצרף את יגור לקיבוץ עין-חרוד מפני שברור היה לו רצונו והוא האמין שזהו המוצא היחידי. היתר — אפילו הם התנגדו, אבל גם לא רצו שיגור תתפורר ותתפורר ולא היה סיכוי אחר בעין. הם קיבלו את הדין.

בכלל יש להגיד כי השנתיים הראשונות עד לאיחוד היו קשות ביותר. עזבו אותנו בחורים טובים, בעלי הכרה ואנשי אידיאה. הם לא ראו את שביב-האור ולא האמינו שייבקע אי-פעם. ישבו שנה, שנתיים ולא ראו תכלית לא רק מבחינה אישית אלא גם מבחינה אידיאית-חלוצית. קמו והלכו. אחת העזיבות המכאיבות ביותר היתה עזיבת כמה חברות. קראו לזה מרד הבחורות. בערב-שבת אחד עזבו אותנו שלוש בחורות. הנימוק הרשמי: בחור אחד העליב אותן. אבל זה היה רק תירוץ פורמלי. הסיבה האמיתית היתה: חוסר כוח לסבול יותר והעיקר אולי חוסר פרספקטיבה ואמונה שיש ושיהיה פעם גמול לסבל זה. בוודאי, בעיות קליטת החברות בעבודה הוסיפו נופך משלהן לפרשה זו.

באחד הימים קיבלנו מצפת את הידיעה על מותו של ברגמן. היינו המומים ומדוכאים. התאספנו בחדר אחד וישבנו כל הלילה. הלוחות התקיימה בחיפה, כי ביגור לא היה בית-קברות ומצב הנקודה היה מעורפל עדיין. חזרנו הביתה מיותמים.

*

חלפו ארבעים שנה. ולפעמים — אפילו לאלה שצעדו את הצעדים הראשונים של המשק קשה להאמין, למראה של יגור היום, כי אכן, כזאת היתה ההתחלה.

יצחק יגור

ראשיתה של „אחזה“

(במלאות עשרים ליגור)

הפועל העברי בארץ לפני מלחמת העולם הראשונה ובזמנה, היה טיפוס אופייני של פרולטרית מחוסר-כל. פרולטריות זו באה לו, לרובו, מתוך בחירה חפשית — עם עליות מחיי רווחה יחסית ותלישות בגולה, לחיים פרודוקטיביים בארץ.

האווירה בציבור זה, החופשי מעול של נימוסים חיצוניים, כח עלומים התוסס בקרב, הפשטות והפראות העליזה מסביב — כל אלה היה בהם כדי לפרוק מעל הפועל העברי את כל הדאגות ולעשותו פרולטיטרי חופשי ושמה.

נחלת אדמה או בית לא היו לפועל העברי, כי לא היתה לו עבודה קבועה. במאמצים רבים ומתמידים היו ועדי הפועלים משיגים עבודות עונתיות „מעורבות“ (יחד עם ערבים). בגמר העבודה במושבה אחת, היה הפועל נודד למושבה אחרת, בחיפושיו אחר עבודה.

הפועל העברי, בשאיפתו לחיי יצירה בעבודה חופשית, הרגיש בצורך להקים לו אירגון מוצק ומבוסס, אבל זו היתה עדין הרגשה מעורפלת, שטרם הגיעה להכרה ברורה. אך כאשר נדפסה, בשנת 1913, בשבועון „אחדות“ של פועלי-ציון, שורת מאמריו של נחמן סירקין על יעוד הפועל העברי בארץ, מצאו הדברים את נושאם ומגשימם.

באדר תרע"ד התארגנה בפתח-תקוה קבוצת „אחזה“ (הגרעין שבה היו חברי „פועלי-ציון“ אז), אשר נטלה על עצמה להגשים בחיים את רעיונו של סירקין. קשה מאד היתה השגת עבודה לפועל היהודי, האיכר לא האמין, שהפועל הזה יעמוד בהתחרות עם הפועל הערבי, העובד מזריחה עד שקיעה בשכר נמוך מאד. „אחזה“ התחילה בעבודה קבלנית במושבה על יסודות קואופרטיביים. היא החשיבה מאד את חדירת הפועל היהודי לפרדס, ועמלה הרבה כדי להכשיר אותו לכל העבודות בענף זה. במשך זמן קצר נמסרו לידי „אחזה“ בקבלנות, לעיבוד שנתי 17 פרדסים, 7 כרמי שקדים וגפנים, וגם נטיעת 40 דונם פרדס חדש. הקבוצה גדלה, היא שכרה בית ומגרש בן 30 דונם בקצה עין-גנים.

מלבד העבודה אצל האיכרים, עיבדו את השטח לפני הבית וגידלו בו ירקות. לגן-ירק זה היתה חשיבות עצומה מכמה בחינות: הוא סייע לנו להרכיב איך-שהוא את המזון לארוחות, ואת אשר מכרנו מתוצרתו החלפנו במצרכים ראשוניים אחרים. אבל חשובה מזאת לאין ערוך, היתה התחושה המופלאה של עבודת האדמה ממש, בידך אתה. מוורה תהיה כעת, ואולי לא תובן כלל, הרגשת האושר של האדם העובד משעת בוקר מוקדמת בשדה. נדמה לי אין ביקום עוד תופעה, שבכוחה להעשיר כך את הנפש — כשעת ההתעוררות וההתגלות הסימפוניית הכבירה של הטבע בבוקרו של האדם העובד.

ואף שעות ערב בשדה יופין איתן. הדמדומים בארץ קצרים מאד, והחושך בא במהירות, כבר אין אפשרות להבחין בנבטים, אבל אין לך רצון להיפרד מעל החלקה, ואתה משתטח על האדמה הנושמת בלאות שקטה ומאזין לרוחש סביבך. ארץ-ישראל, העבודה החקלאית בה, ההתמזגות איתה, זו מלאה את ישותנו כל-כך, שלא היה צורך בשנה הראשונה בספר — לנו, האמונים על קריאה.

במסכת המעשים, היה גן-הירק שלנו ההתחלה לאותו דבר, שפיתחנו אחר-כך וקראנו לו בשם „משק עזר“. בגן זה שתלנו גם את הפרח הראשון. בזמן המלחמה קיבלו הפועלים את שכרם במצרכים. כל עובד קיבל מכסה מסוימת של תבואה, עדשים או חומצה, בצל, שמן ומלח. „אחזה“ היתה מקבלת מצרכים לפי מספר עובדיה ומחלקת אותם לפי מספר נפשות חבריה והוריהם. „אחזה“ היתה קומונה מבלי לקרוא לעצמה בשם זה. „אחזה“ קבלה חברים גם מחוגים עצמיים ביותר. ביניהם אף מחוסרי הידיעות ההכרחיות, ורק האווירה ששררה בקבוצה כבשה וחינכה אותם.

בבית „אחזה“ היתה אווירה של עבודה חקלאית שקדנית ויחס עליו לתלאות החיים. הבית היה לבן, בהיר, שטוף שמש, הכניסה אליו ממרפסת גדולה שרוויה בצל מטפסים. לשמאלה חדר גדול, אשר שימש חדר-אוכל וספריה, ובאחת מפנינותיו היה אסם לשעורה לכלכלת זוג

הבהמות. היו בבית עוד שני חדרים קטנים לחברים וחברות. במרחק־מה מן הבית היתה אורווה קטנה, ממולה גן־ירק ומעבר לו חורשת־האקליפטוסים של עין־גנים. עם כיבוש הארץ ע"י הצבא הבריטי, כאשר הצליחו לבסוף המאמצים הגדולים לקבל את הסכמת הממשלה לייסוד הגדוד העברי, התנדבה כל קבוצת "אחוה" על חבריה וחברותיה. דמיוני לא השיג אז שיבוא זמן וחלק מ"אחוה" זו יהווה גרעין ליצירה הגדולה הנקראת כיום קיבוץ יגור.

יהודית אידלמן

עין־חרוד

אמרנו - כאן ניבנה משק

במפגש ראשוני "אחוה" שנתקיים ביגור, ברך הח' פרוז'נסקי־אחוה ממייסדי "אחוה" ומראשוני יגור, כעת חבר עינת, את המשק לחג הארבעים:

מדוע בחרתי בשם "אחוה"?

הייתי באותה ועידה בארצות הברית בה הוחלט לפי הצעתו של נחמן סירקין לייסד בארץ־ישראל קבוצת "אחוה" ועל סמך זה אני כיום בארץ ואני חושב ששמי צריך להיות אחווה, כי לולא "אחוה" מי יודע אם הייתי כאן.

לדבר על „אחווה“ ויגור זה היסטוריה ארוכה מאוד. הרבה לבטים היו לנו. ידענו דבר אחד — עלינו לכבוש את העבודה. לא היתה עבודה לפועל העברי והחלטנו שאנחנו נייסד קבוצה, געבור ונחיה יחד.

כשחזרנו מהגדוד ועלינו על אדמת יגור, קראו לקבוצתנו „קבוצת צחוק“ ולא קבוצת יגור. מפני שהתקציב שלנו היה 10 לירות. נתנו לנו עשר לירות כדי לבנות קבוצה, זה היה מצחיק, אך אנחנו לא נרתענו. בעשר לירות קנינו לחם וחבית דגים-מלוחים. חבר אחד לימד אותנו כיצד עושים כל מיני מטעמים מדג-מלוח.

עברנו קשה והשקענו מאמצים רבים ומעשר הלירות האלה צמח על שדנו תלתן יפה וטוב. קצרנו את התלתן וזה נתן לנו אפשרות לקנות פרה ועוד כמה דברים שהיו נחוצים לנו. החבר ברגמן ז"ל היה מוביל את החלב יום-יום ל„המשביר“ בחיפה והיה מתחרה עם קבוצת טירה. טירה היתה מביאה כ־40 כדים חלב והוא היה מביא גם כן... כד אחד ועל סמך זה נתן לנו „המשביר“ קמח ללחם.

עברנו למקום הזה, בו יושבת יגור כיום, ברכוש גדול: עופות ועוד דברים, ובהג הסוכות, הראשון במקום הקבוע, זכינו לאכול מהעופות שלנו.

במקום הזה בחרנו גם בגלל הנוף היפה של הר הכרמל. אמרנו: פה ניבנה משק! עבודתכם הוכיחה שהיתה התחלה טובה ואני מברך אתכם מקרב לב לחג-הארבעים של משקכם. יעקב אחוה-פרו'ז'נסקי

כאגדה היו חיינו

לזכרו של יהושע חנקין ז"ל

היה היה איש בארץ, רבים ידעוהו ורבים את שמו שמעו. עטוף מסתורין וסודיות, אודותיו לא דברו, רק התלחשו כי מלאכת קודש עשה האיש. המוסר והטהור ליווהו בכל דרכו. דמותו כדמות קדושים מעולם האגדה, כי כאגדה היו חיינו. עזה ונועזה היתה מחשבתו ופעולתו, בין היחידים מבעלי המעוף שבמחנה, גישתו — גישה רחבה ממלכתית בשטח בו עשה. לחם חריף בקטנות-מוחין והססנות „עסקית“ בשטח הקרקעי. כי שרשים עמוקים הכה האיש בסלעי הארץ ועמקיה. בענין אחד הגה יומם ולילה בו השקיע את כל אוננו. כטפל אב בבניו כן טיפל באדמת הארץ, כחובק אב את בניו כן חבק הוא את הרריה ועמקיה של הארץ הזאת. ובלא שמץ מליצה היה אומר כי זהו ילד טפוחיו (כידוע), חשוך בניס היה ואת כל אהבתו שיקע בגאולת הארץ. דואג ליפוי נוף הארץ, והוא חלק מיפי נוף זה. עבר בכל שבילי הארץ בטרס נסללו מסילות בה, ברכיבה וברגל עלה על ראש הרריה וגמא את מישוריה, אין פינה שלא בא אליה. ובאשר הגיע הקסים באישיותו. כל אחד חזה בו טוהר ומצפון, ותושבי הארץ הערבים התברכו בו, לא היה גבול לאמון בדיבורו. אגדות לאין ספור סיפרו עליו. כי יחס שוה היה לו לנכבד ולהמוני העם שבתוכם פעל וקשוב לכל טענת צדק שהגיעה לאוזניו. שמו הלך לפניו מעבר לתחומי הארץ העכשוויים. בעיני רוחו ראה את הארץ בשלמותה ובתפארתה. ואם בחייו לא ניתן לספר על מגע ומשא שלו ועל עוצם מפעלו, חובה קדושה לספר עליו עכשיו למען הדורות הבאים, למען יתחנכו אנשים רבים על טוהר דמות זו.

ג. יגורי

יגור שלנו

בחודש ספטמבר 1925 פנתה מזכירות קיבוץ עין-חרוד לפלוגת עין-טבעון, שתגייס מספר חברים לעבור ליגור שהצטרפה אז לקיבוץ. הייתי בין המגוייסים. אודה על האמת: לא קבלתי הצעה זו בהתלהבות רבה. יש לזכור, כי בשנים ההן היווה העמק מרכז חיים שוקק ותוסס — בית-אלפא, חפצי-בה, גבע, כפר-יחזקאל, עין-חרוד ותל-יוסף. לעומת זאת חיפה ותל-אביב לא היו נקודות משיכה לנוער החלוצי ובודאי שיגור נראתה אז כפינה נידחת, שוממה ומלאת יתושי-קדחת — פורענות שהעמק כבר לא סבל ממנה.

לא אומר שהחיים בעמק היו קלים ביותר, ההיפך הוא הנכון: גרנו באוהלים, עבדנו קשה והאוכל כמו בימים ההם — שעועית ולפת מפירות מיובשים, כמה פעמים ביום. ובכל זאת היה טוב. היינו צעירים ומאוהבים בעמק, שרנו ורקדנו בכל מקום ובכל הזדמנות, היינו כולנו חבורה אחת. לאסיפות היו מתכנסים ע"י צלצול בפעמון. לשמע הצלצול היו מגיעים לאסיפות גם ממשקים אחרים, ממקומות מרוחקים ואפילו חברי מושב. יתר על כן: לא זו בלבד שהיו באים לאסיפות, אלא גם השתתפו בהן באופן פעיל. הרי הבעיות היו משותפות לכולם ואין חשיבות בדבר, ואין לשים פדות בין חברי המקום וחברים ממשקים אחרים, בין איש הקיבוץ, הקבוצה או המושב.

לא-ירצוננו ללכת ליגור נתלווה נימוק נוסף. טענו שהמשק כבר ותיק (בן שנתיים...) ואנחנו, אנשי פלוגת עין-טבעון, עינינו נשואות להתישבות חדשה — לזרעאל. ברם, כל הנימוקים האלה לא הועילו ואחרי דיונים ממושכים קיבלנו את הדין וביום בהיר אחד הגענו ליגור.

בעין-חרוד עבדתי בקופת-חולים (אז שכן בית החולים המרכזי בעמק — צריף אחד — בתוך עין-חרוד למטה) ונוסף לזה עסקתי בעניני בניה. דרשו אותי ליגור כמומחה בשטח זה, כי צרכי הבניה ביגור היו רבים. קשה לתאר את ההתדשמות הראשונה. המראה שנתגלה לעינינו היה עלוב ומדכא. ארבעה צריפים, חדר-אוכל בגודל של 30 מ"ר ובתוכו מחסן הבגדים, כביכול, ומכונת-תפירה, בה אמא פריצקר מתקנת את בגדי-העבודה של החברים. בפניה אחרת ארון קטן ובו מספר ספרים של ספרית ההסתדרות המרכזית. על השולחנות מנה כללית של חנינין לכל הנצרכים — ואלה היו כל חברי המשק. מים הביאו, כידוע, בחביות. התבואות נאגרו במחסן פח. האורות שימשה גם מקום לינה לחברים, בסולם היו עולים לעלית הגג, שם שררה אפילה גם ביום. נוסף לזה יתושים למכביר, אבק וסרחון.

עם בואי ליגור קיבלתי לידי את המזכירות, נוסף לעבודתי בבנין. כי זאת לזכור: הטיפול בעניני המזכירות לא היה בגדר עבודה, אלא התעסקות שלאחר עבודה. ניגשנו במרץ לבניית כמה צריפים, כי לא היה מקום לשכן את החברים.

למרות המחלות שפקדו את המשק באותו זמן והמצב הקשה בדיור, באוכל, בלבוש ועוד — היה שמח והיתה שמחת חיים שהתבטאה בשירה, בריקודים ובשיחות רעים בצוותא. טרם הספיקו להוריד את הכלים מהשולחנות וכבר פרצה הורה סוערת, לפני האסיפה ולאחריה שוב ריקודים, והעיקר היחד. אחרי העבודה היו כולם יחד והחיים היו מלאי ענין.

היו אצלנו גם ביקורים מהח"ץ. באופן מיוחד אני נזכר בביקוריו של הרצפלה, אם בכדי להשתתף באסיפה ואם סתם לבלות ערב. בשעה ארבע לפנות בוקר היה מתישב בעגלת-החלב ונוסע לחיפה.

לרגל עבודתנו בגזברות ובמזכירות חוץ כשנה-שנתיים לאחר בואי ליגור היינו נעדרים מהבית, פרובר-יגורי ואני שבועות שלמים. בעיקר שהינו בתל-אביב ובירושלים. קשה לתאר את הקשיים שעמדו אז בפנינו. אנשי המוסדות ההתישבותיים התיחסו אלינו באי-איוון מופגן. הכינו בתור ימים על גבי ימים. ברוב המקרים ישבנו במסדרונות המשרדים מיום ראשון עד יום ששי ולא תמיד הצלחנו לסדר את העניינים, לשמם באנו ונשארו שבוע נוסף. במוסדות התנועה הציונית שלט אז קו נוקשה באופן מיוחד כלפינו, שהעזנו לעלות להתישבות בניגוד לרצונם ואזהרותיהם. הפקידים הבכירים, אשר בידם היה מופקד גורלנו, היו מתנגדים לכל דרישותינו ובקשותינו, לעתים מבלי לדעת למה הם בעצם מתנגדים. זכור לי קוריו אחד, כאשר מנהל מחלקה, ביקש את סגנו בזו הלשון: נא לנמק לי את סרובי לתביעתה של יגור.

נעזרנו רבות ע"י הרצפלה ושקולניק — כעת ראש הממשלה אשכול — שניהם עשו כמיטב יכולתם בכדי להקל עלינו את מלאכתנו, אם כי היה שוני בגישתם אלינו. שקולניק עזר לנו רק במידה שהיה משוכנע בצדקת דרישותינו, ואילו הרצפלה עזר לנו בכל המקרים, גם כשלא היה תמים-דעים בכול עם עמדתנו.

החברים עצמם לא הטרידו ביותר את הגזברות. תקציב החברים נע בין 50 ל-70 גרוש לשנה, היו כאלה שעברו על הסכום הזה, לעומתם היו לא מעטים שמעולם לא ניצלו את התקציב. החבר שעבד בקבוצת הבנין בחיפה היה מקבל כל יום גרוש וחצי. בגרוש היה קונה סיגריות ובחצי הגרוש — לחם. במשק חילקו סיגריות כל יום. 5—6 סיגריות לכל אחד מהמעשנים. כמובן שהדלות נתנה את אותותיה בכול, אבל לא הציקה לנו במיוחד. למי זה איכפת? הרי מבחינה זאת היה שויון מלא באותה תקופה והחברים קיבלו זאת כדבר המובן מאליה. הדלות והמצוקה היוו תופעות-לואי בלתי-נמנעות של חיי הקיבוץ דאז, ומי שבחר בדרך חיים זו — היה מוכן מראש לכל הקשיים.

אמנם היתה אז גם תקופה של ריב פנימי ואפוזיציה, אבל על רקע אחר לגמרי. היו כאלה שחשבו כי המשק צריך להתבסס אך ורק על החקלאות וראו כאילו בגידה בדרך הקיבוץ בכל נסיון להרחיב את המסגרת, להגדיל את מספר החברים ולבסס את המשק, נוסף על החקלאות, גם על עבודות-חוץ בחיפה והסביבה. בין אלה התבלטו במיוחד שני חברים שפעלו במחתרת והוציאו את דיבת המשק רעה ע"י מכתבי פלסתר לאישים ומוסדות שונים. חבר הקבוצות — המוסד הארצי של התנועה הקיבוצית דאז (לא לערוב אותו עם חברי-הקבוצות אחר-כך) התיצב כולו לימינם ובוז בעצם החיש את קיצו הוא והתפרק אחרי כשלונו ביגור. בוועידה החקלאית השניה, שנתקיימה אותה שנה בחיפה התקיים המשפט בין שני החברים הנ"ל ובין משק יגור. השופטים היו מכל הזרמים והם: יוסף גוריון ז"ל (גבע), א. טומשוב (חיפה), יהודה חורין (גן-שמואל). החלטת בית-הדין הנ"ל היתה מפשרת. שני החברים הנתבעים צריכים להשאר במשק, אבל „במשך שנה אחת לא יהיו החברים האלה רשאים לאחוז באיוו פעולה שהיא העומדת בניגוד לתוכנית המשקית הקיימת.“ (13.5.26). השאלה הוכרעה ע"י משאל במשק שנמשך כמה שבועות וברוב מכריע הוחלט להוציא את שני החברים, אשר הודיעו, כי אחרי תוצאות המשאל הם עוזבים את יגור מרצונם. כאן יש להזכיר שהם התנגדו בצורה חריפה ביותר לאיחוד עם פלוגת חיפה. איתם עזבו עוד

כמה אנשים ובוה נסתיימה פרשת האופוזיציה הראשונה ביגור שהסעירה את הקבוצה הקטנה בשנותיה הראשונות.

האיחוד עם פלוגת חיפה שינה את המצב מיסודו. נתוספו ארבעים חברים בעלי מרץ ולהט חלוצי. האיחוד הזה היה לברכה למשק והצעיד אותו קדימה.

באותו זמן הצטרפה אלינו בת-שבע חייקין, שהשפיעה השפעה מבורכת על חיי הקבוצה. בראשונה עבדה בכל מיני עבודות ואחר כך התמידה במכוורת. כבר בחודשים הראשונים התבלטה כאישיות בעלת שיעור-קומה. כיהנה לעתים קרובות כמוזכירת המשק ותמיד היתה חברת מוזכירות. במשך הזמן תפסה מקום מכובד במוסדות ההסתדרות והמפלגה. ראו בה אישיות מוסרית, בעלת השכלה מקיפה, הגיון וכוח שיכנוע בלתי-רגילים. לדבריה הקשיבו והתחשבו בה. עצם נוכחותה השרתה אורה טובה ורצינית כאחד. במשך הזמן הצטרפו חברים נוספים והמשק גדל והתפתח.

*

אינני יודע בדיוק מה חשבו ראשונים, אם היתה להם תכנית מסוימת לבנין משק, היקפו וצורתו, אבל דבר אחד ברור לנו: הראשונים התכוונו, נוסף למשק חקלאי מעורב, גם לניצול אפשרויות של עבודה בעיר. הם החלו במפעל ההתיישבות מבלי שיקבלו עזרה כלשהי לכיבוש המקום, מבלי שהובטח להם סכום כלשהו לבנין משק — להיפך, המוסדות המיישבים התנגדו בזמן ההוא להתיישבות במקום הזה ואפילו מוסדות ההסתדרות התנגדו לעליה זאת. קופ"ח הודיעה שהיא מסירה מעצמה את האחריות להגשת עזרה רפואית לחברים. כל הדברים האלה לא הניאו את החברים מלבצע את רצונם ולהתחיל את מפעלם הציוני-חלוצי. חובה עלינו לספר לחברינו ולדורות שיבואו אחרינו על העזתם ופועלם של ראשוני יגור, שהתחילו בידים ריקות תוך תקוה לבנות את המשק על-ידי חסכוניות ובעזרתם של החברים שיעבדו גם בעבודות חוץ, בתנאים די קשים, בלי עזרה ציבורית ובמקום נגוע במחלות. אחר-כך נאלץ המרכז החקלאי לעזור לקבוצה הזאת להשיג באופן חצי-רשמי סכום כלשהו מההנהלה הציונית. בשנת תרפ"ג קיבלה הקבוצה סכום של 532 לא"י ובאותה השנה השקיעה במשק 747 לא"י — הוה אומר: 215 לא"י יותר מאשר הוקצב לה וכך במשך כל השנים עוברת כחוט השני המגמה הזאת: מצד אחד לקדם את בנין המשק מעל לאפשרויות הניתנות לו ומצד שני — הסתפקות במועט, לא לבזבז כסף לאומי, אלא להשקיעו במשק.

באותו זמן, כאשר למשקים אחרים הוקצבו סכומים ניכרים להוצאות כיבוש ולא נרשמו כלל על חשבון תקציב המשק — הרי בשנה הזאת — תרפ"ג — קיבל המשק בתור הון חוזר, מהמחלקה להתיישבות, 3 לירות על ידי ספרי חשבוניות ועל ידי זרעים לירקות. אגב אורחא כדאי להזכיר עובדה היסטורית שכבר נשכחה מאתנו: על יד המחלקה להתיישבות התקיים אז מוזיאון חקלאי שסיפק גם זרעים למשקים. המוזיאון הזה נסגר בשנת תרפ"ט.

בשנת תרפ"ד הוכר המשק על ידי הקונגרס הציוני וצורף לרשת המשקים העומדים להתבסס על ידי הלואות של קרן-היסוד בגבול של 25 משפחות. ההנהלה הציונית היתה אז נוהגת לשלוח בהתחלת השנה את מנהל המחלקה להתיישבות, או פקיד אחראי אחר למשקים כדי לקבוע את מספר העובדים ההכרחיים בשביל כל עבודות המשק החקלאי. השירות וההוצאות הכלליות; את כל ההוצאות המשקיות וגובה התקציב לאספקת החברים.

לעומת זאת לקחו בחשבון את כל ההכנסות האפשריות, פרט לתבואות שנהוץ היה להשאיר לשנה הבאה. את הגרעון כיסו ע"י הקצבת סכום בשם: "הון חוזר". נוסף לזה קבעו את הסכומים הנחוצים בשביל השקעות במשק באותה השנה. זה היה תלוי בעיקר במצב הכספי של המחלקה. אותה השנה הוקצב לקבוצה שלנו סכום של 1.100 לא"י ו-520 לא"י להון חוזר. השיטה של המוסד המיישב היתה גרועה. במקום להקציב כספים בשביל דברים קונסטרוקטיביים: קניית טרקטור, סידור אספקת המים, הקמת בניני משק ורכישת כל מיני אמצעי ייצור — היה להם יותר נוח, כנראה, להקציב סכומים גדולים לכיסוי הפסדים וקראו לזה בשם "הון חוזר". לדברים קונסטרוקטיביים ולאמצעי ייצור הקציבו טיפין-טיפין, וגם כן לא במזומנים, אלא בהמחאות לסוחרים, שמכרו לנו על פי רוב סחורות גרועות ובמחירים גבוהים ולא תמיד בהתאם לצרכינו. ככה הלכו לאיבוד, גם במשקנו, אלפי לירות ללא תועלת, אשר היו רשומות בפנקסי ההנהלה הציונית כהון-חוזר. שם לא הולם, כי ההון הזה לא חזר ולא יכול לחזור לעולם. יותר נכון היה לרשום את הסכומים האלה להוצאות כיבוש, או להוסיפם למחירי הקרקע, כי למעשה המשק עדיין לא יכול היה לשאת את עצמו: האדמה היתה מוזנחת במשך דורות, היבולים היו זעומים, טרם היתה שיטה לעיבוד הקרקע, לא השתמשו בטרקטורים ולא היו מים לשתיה לאדם ולבהמה. עבדו בזעת אפיים וההכנסה היתה אפסית. ברור, איפוא, שהכספים הוצאו לא על מנת שיחזרו בסוף השנה ואף לא בשנים הבאות.

ההנהלה הציונית דרשה, כידוע, להעמיד את גודל המשק אך ורק על 25 משפחות, כפי שהוחלט בקונגרס ובהתאם לכך הכינה גם תכנית משקית. יש לזכור שלפי המושגים של הימים ההם היו גם כמה ענפים חקלאיים "בלתי-גלויים", כגון: משתלות, עדרים-צאן וכו' ואין לדבר על מוסדות מלאכה. אנשי המוסדות הביטו בעין רעה על זה שבמשק נמצאים יותר מ-50 חברים ואיימו תמיד בהפסקת האמצעים להתישבות, אפילו ל-25 המשפחות שאושרו ע"י הקונגרס, באם לא תוסר המגמה לבנין קיבוץ גדול.

*

בשנה הרביעית לקיום המשק התחילה התרחבות החברה והתפתחות משקית. נטענו חורשת אקליפטוסים ראשונה, חידשנו את ענף המכורות והגדלנוהו. נקנה הטרקטור הראשון ("פורדסון"), נרכש האוטו הראשון להסעת החברים לעבודה ולהובלת התוצרת; בנינו הרבה צריפי דוור; התחלנו במו"מ על נטיעת כרם, וקיבלנו מכתב מאת מר יוסף וייץ, האישי הממונה על הנטיעות וזה תוכנו:

"אין בשטח יגור ובאדמותיה מקום מתאים לנטיעת כרם ועלינו לחכות עד שיקנו שטח מתאים באדמות עוספיה בשביל נטיעה זו". בכל זאת הכשרנו וחרשנו עמוק את השטח המיועד לנטיעת כרם א'. גם החברים שלנו לא האמינו שאפשר במקום זה — שטח של בורות, שיחים וסלעים לנטוע כרמים.

המחלקה להתישבות מסרה לאדריכל קופמן להכין תוכנית בשביל הנקודה שלנו ל-25 משפחות. באנו בדברים עם האדריכל שיכין את התכנית ל-80 משפחות חקלאיות ונוסף לזה גם לעובדים בעבודת-החוץ. האדריכל קופמן הכין באותה שנה את תוכנית הנקודה ל-80 משפחות חקלאיות. התוכנית הזאת והתכונה לקראתה נראתה בעיני רבים כחלום, וברור שהמחלקה לא קיבלה אותה ודרשה להכין תוכנית רק ל-25 משפחות. האדריכל קופמן, שהבין לרוחונו, סידר תוכנית חדשה ל-25 משפחות בצורה כזאת, שאפשר להרחיבה מבלי

זוהי יפריע לעצם התוכנית. עבודת-התיכנון, שהתחלתה היתה בשנת תרפ"ו, נגמרה רק אחרי כמה שנים. החוסר בתוכנית ובמים לא אפשרו לבנות בנין קבוע במשך 4 שנות קיום המשק, ואי-אפשר היה לפתח ענפי חקלאות הזקוקים להשקאה. בשנה הזאת הגיש לנו מנהלה של המחלקה להתישבות הצעת תקציב לביסוס 25 משפחות ולפי זה צריכים היינו לקבל עוד 1,100 לירות. ובצד ההצעה הערה נוספת: "משאירים רזרבה של 6,000 לא"י להתישבות נוספת ל-15 משפחות. הגשנו הצעה נגדית להתישבות 50 משפחות בהתאם לשטח קרקע של 3,000 דונם שעומד לעבור לרשותנו, לפי הנורמה של 60 דונם ליחידה. הסברנו את הצורך ליצור ביגור נקודת-ישוב גדולה ומבוססת. ברם, בשביל עצמנו סדרנו תוכנית שלא העזנו להופיע איתה כלפי המוסדות וגם הרבה חברים ראו אותה כהזיה: תוכנית משקית להתישבות חקלאית ל-100 משפחות על שטח של 6,000 דונם.

בשנת תרפ"ח ניגשה הקק"ל לסידור אספקת המים בכפר-חסידים וביגור. בימים ההם לא היו נוהגים לקדוח בארות, אלא, במקומות שם היו מעיינות היו מרכזים את המים לתוך בית-קיבול ומשם שאבו לבריכות. גם אצלנו סודרה אספקת מים בצורה כזאת. רוכזו מעיינות בקישון, בנו בריכה (באר) על יד המעיינות, שבית-קיבולה 50 מ"מ"ע, חפרו גם תעלות עמוקות על יד המעיינות אשר בית-קיבולן גם הוא 50 מ"מ"ע, ומילאו אותן אבנים. נוסף לזה בנו בית-משאבה מצד דרום של הקישון וכמו כן בריכה על הכרמל אשר בית-קיבולה 100 מ"מ"ע ורשת צנורות באורך של 1,300 מטר. סידור זה עלה הון רב — שלושת אלפים לא"י. המעיינות יכלו לספק לא יותר מ-8 מ"מ"ע לשעה, כלומר: פתרון רק למי-שתיה. בלית ברירה ניצלנו או להשקאה זעומה גם חלק מהמים האלה. היה אז נהוג, שהקק"ל מספקת רק מי-שתיה ועל המחלקה לחקלאות לדאוג להשקאה. פנינו לא פעם לקק"ל בהצעה לקדוח באר, אך נתקלנו בהתנגדות. הנימוקים היו כי אין בטחון שיימצאו מים בסביבה הזאת, ואם כן — הרי שיהיו מלוחים, דוגמת המעיינות לרגלי הכרמל בסביבת חיפה. בינתיים פחתו המים בבאר ולבסוף נעמדו על 4 מ"מ"ע לשעה. היינו במצב קשה. כל מאמצינו לסדר אספקת מים עלו בתוהו.

חלפו כמה שנים. בעית המים החריפה יותר ויותר. כל הפתרונות החלקיים הכזיבו. פנינו אז בדרישה למחלקה להתישבות שתקדה אצלנו באר, היות והקידוחים בנשר ובכפר חסידים הוכתרו בהצלחה רבה. אחרי מו"מ ארוך ומייגע הסכימה המחלקה שנקדה באר על אחריותנו, במסגרת הסכום של 850 לא"י שהוקצב להשקאה. על סמך הסכם זה חתמנו בסוף תרצ"ב חוזה עם קבלן שיקדה את הבאר בין הלולים והגענו לעומק של 29 מטר. הקידוח לא הצליח והיינו נאלצים להפסיק ולהתחיל בקידוח חדש לרגלי הכרמל. בעומק של 39.6 מטר מצאנו מים רבים — יותר מ-100 מ"מ"ע לשעה.

בחודש ינואר 1933 נעשתה שאיבת נסיון וקשה לתאר את השמחה הגדולה שהיתה במחננו עם גילוי שפע הברכה ממעמקי האדמה. מאז התחלנו לבצע את מפעל ההשקאה והתחלנו לגדל חציריים בהשקאה ושדותינו לא הכזיבו ונתנו יבולים בלתי-משוערים. נבואות כל המומחים לחקלאות, שניבאו כי אדמותינו לא מסוגלות להניב חציריים מבלי להשקיע הון רב בניקוי, ומבלי לשנות את פני הקרקע בכל מיני טיובים — נתבדו. נוכחנו לדעת שהקרקע שלנו מעניקה לנו מלוא חופניים ברכה בשטחי ההשקאה. העזנו גם לנטוע עצי-פרי ועצי-הדר ולא התאכזבו.

היתה רווחה כללית בארץ. עבודת-חוץ היתה בשפע והכניסה רווחים. השנה הראשונה לאיחוד המשק עם הפלוגה (תרצ"ד) נסתיימה ברווח נקי של יותר מ-4,000 לירות.

היתה בניה גדולה בתוך המשק, מצב טוב בשוק העבודה, מחירי התוצרת החקלאית היו יציבים והמים נתנו דחיפה להרחבת שטחי ההשקאה. התחלנו להשקות גם את הכרמים. התפתחות הענפים גדלה בד בבד עם גידול הישוב, אשר הגיע בשנת 1937 לאלף נפשות. אחרי שנות מאבקים קשים ובלתי פוסקים, אחרי שנים של סבל ועינויים ואחרי תקופה ארוכה של „דריכה במקום“, יצאנו למרחב, כאשר ידנו על העליונה. קלטנו עליה חלוצית גדולה מפולין, גרמניה, ליטא, רומניה ועוד. הגדלנו את ענפי החי והרחבנו את הענפים החקלאיים. ידנו היתה רבה גם במלאכה ובחרושת. כבשנו מקומות עבודה חדשים בשביל חברינו שעבדו בעבודות-חוץ. נטענו וזרענו וקיבלנו יבולים מבורכים.

חינכנו בתוכנו כמה עשרות חברות נוער, קבוצות הכשרה וגרעיני התישבות. גייסנו חברים רבים להגנה, לפלמ"ח ולשליחות על כל סוגיה. והנה זכינו לחוג ארבעים שנה ליגור שלנו, במדינת ישראל העצמאית. אין ספק כי יצדקו אלה שיצביעו על כשלונות ומשברים שפקדונו ופוקדים אותנו חדשות לבקרים, וגם אותם רואי שחורות שימגו בנו מומים וסטיות לרוב לא ירחקו מהאמת. כשלונות וסטיות היו וישנם וחלילה להקל בהם ראש, אבל אלה אשר שמורים אתם זכרונות וחיות מימים רחוקים, משנים ראשונות, עת היינו מעטים ודלים ופסענו פסיעות ראשונות בכדידות ובחוסר כל — הם רואים אולי אותם הדברים, אבל באור אחר, ביתר תקוה, ביתר אמונה וביתר בטחון בצדקת דרך הקיבוץ כדרך חיים להמוני העם.

*

לפני ארבעים שנה עליתי ארצה, אחרי שהייתי כמה שנים בראשון לקיבוץ ההכשרה בפולין — בגרוכוב ע"י ורשה. הייתי בין ראשוני החלוצים שהתגייסו לגרוכוב בהתחלת שנות העשרים. באתי לשם מעיירתי טומשוב ע"י לובלין, עיירה ציונית עם נוער ערני ונלהב. הייתי פעיל בפועלי-ציון עוד לפני הפילוג בווינה (1920). כנציג המפלגה הייתי מזדמן לעתים קרובות לורשה שם נפגשתי עם חברי החלוץ ואחרי שהחלטתי לצאת להכשרה הם כיוונו אותי לגרוכוב. האדמה הזאת, בת כמה מאות דונמים, היתה שייכת לקהילה הורשאית וזו החכירה אותה למרכז החלוץ בפולין, אשר הקים שם חוג חקלאית לשם הכשרה חלוצית. בקיץ עבדנו בשדות בהדרכת מומחה לחקלאות. בזמן הראשון מנינו כעשרים חבר. יותר גרוע היה בחורף. אנשי ההכשרה ברובם התפזרו, נשארנו שלושה-ארבעה חברים. עבדנו וגם שמרנו בלילות על הרכוש. אחרי שנה רציתי לעלות ארצה, אבל המרכז עיכב אותי הואיל וריכזתי שם את העניינים. אחרי למעלה משנתיים עליתי ארצה.

קרוב לעשרים שנה חינכה גרוכוב מאות רבות של חלוצים לחיי עבודה ולחיי קומונה, עד אשר עלה עליה הכורת בימי התורבן והשוואה. ביום חגנו נעלה על ראש שמחתנו גם את קבוצי ההכשרה בכל הארצות — בתי היוצר של הקומונה העברית. יש להם חלק רב ביגור שלנו כמו בכל התנועה הקיבוצית.

חנוך ויסברוד

מעין-חרוד ליגור

הגעתי ארצה עם המשפחה בשנת 1908. אחרי גל הפרעות והפוגרומים בשנים ההן החליטו הורי, כרבים ברוסיה, שאין שם עתיד ואם לברוח הרי לארץ-ישראל. באודיסה, עיר הולדתי, התארגנה קבוצה בת מאה משפחות, כלם אנשי עמל ובעלי מקצוע, לעליה ארצה, תוך מגמה לקנות קרקעות ולהתישב עליהן. אחרי נסיעה ארוכה ומגיעת של ששה שבועות הגענו ליפו והתאכסנו בהוטל הידוע של חיים-ברוך.

בארץ ציפתה למשפחות אלו אכזבה מרה. אדמה לא נקנתה בגלל הקשיים להוציא עליה את ה"קושאן" וגם סיכויים רבים אחרים להסתדר איכשהו, לא נראו באופק. רבים חזרו לרוסיה, חלק היגר לארצות-הברית ולמקומות אחרים. רק ארבע משפחות נשארו בארץ וביניהן משפחתי.

אחרי מלחמת העולם הראשונה עברתי לבן-שמן. עם קום הגדוד העברי עבדתי במטבח לחיילים ולאחר מכן הצטרפתי לקבוצת טירה. רצינו להקים קבוצה נוסח דגניה. המטבח היה משותף. ברווחים לא התחלקו, כי לא היו כאלה. בקושי התקיימנו, בעיקר סבלנו מהקדחת הצהובה. טיפל בנו ד"ר יפה.

הקבוצה התפזרה עם היוולדו של הילד הראשון. לא האם הצעירה ולא יתר הבחורות בקבוצה — 8 במספר, מהן שש בגיל 16—17 ושתיים בנות 15 — לא ידעו איך לטפל בתינוק, שצרח כל היום וכל הלילה והרופא הגיע לעתים רחוקות. חלק מהקבוצה הצטרף לגדוד וחלק לכפרי-יחזקאל. נשארו ארבעה. אני עם דבורה דרכלר ז"ל (מחללי תל-חי), טברסקי ואהרון פרידמן. אמרנו: נגדל ירקות. היתה לנו רפת קטנה וגם קצת פלחה — הכל ללא מים. להעלות כמה דליי מים מהבאר היתה עבודת פרך וגם לסחוב אותם אחרי-כך לגינה או לרפת לא היה קל. העבודה נמשכה מזריחת השמש ועד שקיעתה. כתוצאה מתנאי חיים אלה, חליתי במחלה אנושה ושכבתי בבית חולים בירושלים, כמעט משותקת לגמרי, במשך שנה וחצי. כנראה שמצבי לא היה קל, אם שלחו אותי לריפוי בחוץ-לארץ. שהיתי בוינה שנתיים וחצי ולאט לאט התאוששתי וחזרתי לאיתני. גם בוינה לא התבטלתי וכאשר מצב בריאותי הרשה לי התמחיתי בשני מקצועות שהיה לי בהם ענין: לולנות וכוורנות.

עוד בהיותי בוינה החלטתי לא לחזור לטירה. קסם לי גדוד-העבודה שהתארגן אז וכאשר חזרתי ארצה באתי לעין חרוד. המצב היה קשה מהרבה בחינות. אבל העיקר בעיקר חוסר האנשים. הועד הפועל של הגדוד החליט, שעלי לעבוד בבית-הספר (צריף עם גג ממחצלות), אשר פסע אז את צעדיו הראשונים.

מספר הילדים לא היה רב ואלה שעבדו בבית הספר עבדו גם במטבח. בשנה השניה עבדתי בלול ובמכוורת ולאחר מכן נקבעתי כמחסנאית. קשה עכשיו לתאר באילו תנאים עבדה או מחסנאית, כאשר הצרכים היו גדולים והתקציב החודשי היה: שלושה מטר חאקי ושלושה מטר בד ערבי (להטליא טלאים). הכביסה היתה שייכת לתפקיד המחסנאית, אותה עשינו בלילות ובשבתות. מצב המחסן השתפר עם בואם של אנשי העליה הגרמנית. הם הביאו אתם מזודות מלאות. רובם הצטרפו למחסן א' והבגדים שלהם התחלקו בין כל החברים לשימוש לפי הצורך. היו גם חברים שציידו במחסן ב', כלומר שבגדיהם השתייכו רק להם, אבל אלה היו במיעוט.

*

באותה שנה הצטרפה יגור לקיבוץ עין־חרוד. התקיימו אז כמה ישיבות בקשר למצבה של יגור, מה ואיך לעזור לה. הדיונים היו פתוחים. לישיבות הועד־הפועל — כך קראו אז למזכירות המשק — היו באים כל החברים, נעמדים בחלונות, מקשיבים ואף נוטלים חלק בוויכוח, כי כל אחד חי את הבעיות. הוחלט לשלוח אותי כשליחה ראשונה לכמה חדשים ליגור בכדי לעמוד שם על המצב הקיים, לדווח ולהביא הצעות, איך להציע את הנקודה קדימה ובמה צריכה להתבטא עזרתה של עין־חרוד ליגור.

אפשר לתאר את התרשמותי הראשונה מיגור. כמה צריפים, משק דל, חברים קודחים ושוכבים במיטות, חוסר מים וחוסר סידורים אלמנטריים, שלי, כאיש עין־חרוד, שגם כן לא היתה ממוקנת ביותר בשטח זה, היה בכל זאת קשה להתרגל. מים לכביסה לקחו מתעלות הכביש. מקלחת לא היתה והיו מתרחצים ברבע פחית מים במכבסה ששימשה גם כעין מקלחת, והיה ריב בלתי־פוסק בין הבחורים והבחורות מי יתפוס קודם את המכבסה. אם הבחורים תפסו קודם היו הבחורות מחכות עד שאחרון הבחורים התרחץ — ולהיפך.

ברפת היו כמה פרות, באוריה שני זוגות פרדות ושלשה סוסים, ביניהם הסוס המפורסם בדז'ים, שכיתת את רגליו הכושלות פעמיים ביום לחיפה, בכביש הרעוע, עם כד ולפעמים עם שני כדים חלב והביא משם אספקה לחברים. מי יודע מה היה גורלנו, לולא בדז'ים זה, שדאג לכלכלתנו בחרוף הגשום ובימי השרב הלוהטים.

היה גם לול קטן עם תרנגולות, ברווזים ותרנגולי־הודו. במשק גידלנו קצת עגבניות בעל, טבק ופלחה מועטה ע"י הבית. מעבר־לקישון אי־אפשר היה כלל לעבד את האדמה, כי היתה מלאת טרשים בגודל של מטר—מטר־וחצי ובעומק של חצי־מטר, ורק בעזרת טרקטור אפשר היה להתגבר עליהם. כאלה היו אז פני המשק. שהיתי במקום שלושה חדשים וחזרתי לעין־חרוד. מסרתי על הנעשה ביגור ומה לדעתי יש לעשות, בכדי להוציא את העגלה מן הבוץ. הדבר הראשון והחשוב ביותר שיש לבצעו — ובלי דיחוי — הוא שליחת אנשים בעלי־מקצוע ליגור, בכדי להפעיל ולקדם את הענפים כגון: פלחה, נטיעות, גן־ירק, לול, מכוורת, משתלה וכו'. כמובן, את החברים האלה היה צורך להוציא מהענפים וזה היה קשה מאד. עין־חרוד טרם התאושה מהפילוג. חלק הלך לכפר־ויתקין ובמקום עוד נשארה אופוזיציה „משקיסטית“. אנשים אלה טענו שעין־חרוד תהרס אם תוציא את האנשים מהענפים, ובכלל התנגדו לכל פעולה מעין זו. כל הלילה ישב הועד־הפועל על מדוכה זו.

לאחר מכן התקיימו 6—7 אסיפות, וברוב דעות הוחלט לשלוח ששה חברים ליגור בהתאם לצרכי הענפים שם. נשלחו אורי רונבלט ז"ל ויבדלו לחיים ברוך גולדשטיין, צבי סטריקובסקי, שושנה גלצ'ינסקה־דובקין, ויסמן ואני. כל אחד לענף מסוים. עודני זוכרת את העגלה עם הסולמות בה הגענו, אחרי ליל־נסיעה, ליגור. התקיימה אסיפת־פרידה ולאחר מכן יצאו כל החברים בעין־חרוד ללוותנו. דובר על גיוס של שנה. ויסמן ואני היינו נוסעים לחגים לעין־חרוד ומדי שנה היו מאריכים את גיוסנו. כך זה נמשך שש שנים, עד שנמאס לנו הענין והחלטנו להשאיר ביגור כחברים, אם כי לא היה קל להפרד מעין־חרוד, מהחברים ומהווי־החיים שם.

בהגיענו ליגור התאספנו עם חברי המקום, בחרנו במוסדות המשק והתחלנו לפעול

במרץ רב. בעזרת עיני־חרוד התחילו להגיע חברים נוספים, קודם מקבוצת עיני־טבעון ואחר כך הצטרפה פלוגת חיפה והמשק גדל והתרחב. הסתערנו על עבודות־חוץ, בכדי למצוא תעסוקה לכל החברים שהמשק החקלאי טרם יכול לקלטם. נקנה אז הטרקטור הראשון „פורדסון“ והחלו גם לעקור את הטרשים, אמנם לא בקלות ניתן הדבר, כי לפעמים גם הטרקטור לא יכול להם, אבל לאט לאט התגברנו עליהם, אם כי בקושי רב.

החלטנו לנטוע כרם. המוסדות התנגדו בהריפות לנטיעות ונימוקם אתם: אדמת יגור אינה מתאימה לנטיעות. כאשר תתווסף אדמה — טענו — והיא תתאים למטרה זו או אז יתחילו בנטיעה. לא קיבלנו גישה זו של שב ואל תעשה. בזכרוני נחרתה ישיבה אחת שהתקיימה ביגור ובה השתתפו באי־כוח המחלקה להתישבות של הסוכנות. בחום הויכוח הצביע אחד מהם על כף ידו ואמר: פה תצמחנה שערות? כך תהיינה נטיעות ביגור. זה קומם אותנו, אנשי יגור, (מאתנו השתתפו: גולדשטיין, ויסברוד, סטריקובסקי, פרובר־יגורי ואני). אמרתי אז להם: לנו יש שרירים ורצון לעבודה, אבל כסף אין לנו. אנחנו נטע, נקח שתילים בהקפה ואתם תשלמו ולא תהיה לכם ברירה. זה הקפיץ אותם. מנהל המחלקה להתישבות שאל את סגנו: מי החוצפנית הזאת? לאחר שנים הודו גם הם „חוצפנים“ אלה ניצחום.

*

כך גדל המשק, התפתח והתקדם. נאבקנו והתגברנו על קשיים, חולשות, משרבים ומחלות. היינו צעירים ועקשנים. במסכת הזכרונות, שהספיקו אולי בחלקם להיטשטש במרוצת השנים, נשמרו שני מקרים עצובים וכאובים, שרישומם נמשך שנים רבות. בשנת 1926 נכרה הקבר הראשון ביגור (י. ברגמן ז"ל מת לפני הגיעי ליגור ונקבר בחיפה). היה זה קברו של בן־לוי. כאשר הביאו את גופתו ליגור, פרצנו כולנו בבכי מר ולא יכולנו להרגע ימים רבים.

המקרה השני שנחרת בזכרון היו שלושת קרבנות הטרור הערבי פסח 1931. המשק שקע באבל כבד. בהלוויה השתתף ד. בן־גוריון וגם הספיד את הקרבנות. בערב הוא שוב הגיע למשק ופגש אותי על־יד חדר־האוכל. למה אתם שרויים בחושך? שאל. הסברתי כי לאות אבל לא הדלקנו את הלוקס. ב.ג. דפק בשולחן, התאספו החברים והוא דיבר זמן רב ואמר בין היתר: לא באבל נבנה את הארץ ולא בחושך, כי אם באור. עם הלוחם על חירותו חייב להתרגל לקרבנות. הדליקו אור והתאוששו!
הדלקנו את הלוקס, כמשך הזמן גם התאוששנו, אם כי תמיד קשה להתרגל לקרבנות ויגור לא היתה, לצערנו, בין האחרונות גם בשטח זה.

*

ארבעים שנה ליגור. עברנו כברת דרך רבה. קשה היתה הדרך וקשה המשימה, אבל עשינו את המוטל עלינו.

חמדה גולדנברג

חלקי כוכל עמלי

כל כך הרבה אבנים? זו היתה תגובתי הראשונה למחרת הגיעי ליגור. ברגמן ז"ל, כאילו געלב קצת, הפליט: אבנים? זה זהב, תראי מה שיהיה כאן. הוא קיבל אותי בחמימות ועזר לי בימים הראשונים לבואי ליגור. הוא היה הכל ביגור: האקונום, סדרן העבודה, מזכיר פנים ומזכיר חוץ, כמוכן, בתנאים של אז. עבד עם חום גבוה בניקוז הביצות. לא ידענו ולא ידע הוא, הגלבב, כי ימיו ספורים.

*

לא פחדתי מעבודה. כבר בגיל צעיר (14) התחלתי לעבוד בבית-מלאכה ומאז המשכתי בכל מיני עבודות, בורשה, עיר הולדתי. אבי, למרות היותו אדוק היה חדור רוח ציונית וכן גם אחי. כך גם הגעתי אני לציונות ולאחר מכן לציונות הסוציאליסטית. הייתי אז פעילה בסניף הורשאי של פועלי-ציון (היה זה עוד לפני הפילוג). כמה מחברי ומחברות מסניף המפלגה עלו ארצה בשנת 1921 וכעבור שלוש שנים עליתי גם אני. תחנתי הראשונה בארץ היתה תל-יוסף. שם נמצאו כמה מהסניף הורשאי. חברתי ז"ל עבדה אז בלול והיא השפיעה עלי שאבחר בלולנות כמקצוע שלי. שהיתי שם זמן קצר. חברה שניה שלי בתל-יוסף השתייכה לקבוצת אלקין ועמדה לנסוע לרוסיה. מובן שלא חסכה זמן וטרחה בכדי לעשותני „בעלת הכרה“. היו אלה ימים סוערים בגודר העבודה. הרגשתי שאין זה מקומי ועברתי לרחובות, כי גם שם היו לי חברים מורשה. ושוב אותו הדבר. אחד מחברי, בדומה לחברתי מתל-יוסף, ניסה „להציל“ אותי מיון הציונות... נימוקים והוכחות לא חסרו לו. נזכרת אני, איך המשורר שמעוני, אז שמעונוביץ, שגר בקרבת מקום ובמקרה היה ער-שמיעה לויכוח בינינו, הזהיר אותי: אל תשמעי בקולו. הוא מסית ומדיח. ברחובות עבדתי בכל מיני עבודות (טבק, שקדים ועוד). אבל לא היה לי סיפוק בכל אלה וכעבור זמן קצר פניתי למרכז החקלאי שישלח אותי לאיזו פלוגה השייכת לקיבוץ עין-חרוד. נשלחתי לפלוגת עין-חרוד בפתח-תקוה.

באותה תקופה הצטרפה קבוצת „אחזה“ שביגור לעין-חרוד. הקיבוץ התחיל לרכז אנשים ליגור וכשפנו אלי ואמרו שביגור הולך ונוצר קיבוץ חדש עם משק חקלאי, הסכמתי לעבור לשם. החי תרשים הזהירני שביגור יש קדחת. לא נרתעתי, אמרתי רק שאני מעדיפה מקום, בו מרוכזים חברי פועלי-ציון. אם כך — אמר תרשים — הרי זה יגור, שם נמצאים רק פועלי-ציון. כך הגעתי ליגור. בשעה 11 בלילה אחרי טלטולי-דרך מרובים באנו — אני ועוד שני חברים — למקום. אחרי זמן מה עזבו השניים את יגור ואני נשארת. רציתי לעבוד בלול, אך לא היה שם מקום בשבילי בגלל היקפו המצומצם. נוסף לזה נתקלתי בקשיים בלימוד המקצוע בגלל אי-ידיעת השפה. עבדתי אז בגן-הירק, בשדה, בעזרה לזריעה ובעבודות אחרות. רק בשנת 1927 נכנסתי לעבוד, באופן קבוע, ללול. קודם לחציי-יום ומשנת 1928 ליום עבודה מלא. באותו הזמן התחילו לבנות לולים ממש במקום הצריך הרעוע ששימש כלול עד אז. למדתי עברית והייתי נוסעת לנהלל, כדי לקבל הדרכה מלויק, מורה בבית-הספר החקלאי שם, מומחה ללולנות, שעזר לי רבות ולימד אותי לעבוד באינקובטור (של נפט, כמוכן). הוא הגיע ארצה מארצות-הברית יחד עם אליעזר יפה. רק בשנת 1934 הגענו לאינקובטור חשמלי. יום עבודה בלול היה נמשך 10—12 שעות

ונוסף לכך עבדנו כל שבת שניה. עיקר מאמצינו במשך שנים היו מכוונים להשבחת הגזע (לגהורן) ע"י סלקציה קפדנית ואמנם ההטלה השתפרה משנה לשנה.

*

לא קל היה בשנים הראשונות. החורף היה במיוחד קשה. גשמים ללא הפוגה. העצים להסקה היו נרטבים ועמלנו שעות עד שהצלחנו להעלות אש. האוכל היה, כידוע, דל וחד-גוני: לחם, בצל מטוגן בשמן, מרק ודיסה. קצת עגבניות היינו קונים אצל דרווי לא רחוק מהמשק, וכמובן שעועית. בחגים היינו מכינים ארוחה טובה, מביאים בירה מהעיר. הקדחת, בה חליתי שבועיים אחרי בואי ליגור, התישה את כוחותי. השפיעה גם התזונה הדלה וגם החינין, אותו אכלנו במידות גדושות. (מי שלא קיבל חינין נחשב כבטלן, כי איך

הקיצוני מימין: שלמה גלובמן ז"ל

אפשר אחרת...?) הייתי אז ירודה מאד. הרופא-התברואן, שהיה מבקר אותנו לפעמים, ראה אותי באחד הימים, בהם קדחתי עם חום גבוה ולא הרפה ממני, הכניסני ל"הדסה" וביקש במיוחד לתת לי אוכל טוב, בכדי להבריאני.

*

עברו שנים רבות ואני מתמידה בעבודת הלול כמעט ללא הפסקות. כמה התקדמנו מאז, כאשר היו לנו 2 מדגרות קטנות ל-950 ביצה, מים סחבנו בדליים ממרחק רב, החימום היה בנפט והלולנית ישנה בחדר המדגרות כדי לשמור מפני דליקה. עתה אני עובדת על

שלוש מדגרות, שכוללות 50.000 ביצים, כאשר הספקת המים בלולים היא אוטומטית, החימום בבתיה-אימון בהשמל והסקה מרכזית ועוד ועוד.
לציון התאריך של 35 שנות עבודה בלול קבלתי את פרס-העבודה, גם בתי עובדת בלול ולעתים קרובות אנו עוזרות אחת לשניה, והרי שכר לעמל של שנים רבות.
דבורה ברגמן

לידת התלם

בשנת 1920 נשלחתי ישר לכביש עפולה-נצרת. באתי מראדום, אשר בפולין, שם השתוללו האנטישמיים באין מפריע, החלטתי: לא אשאר שם. התארגנו כמה צעירים, עבדנו בגן-ירק והתכוננו לעליה. הברחנו גבולות ואחרי תלאות אין ספור הגענו ארצה. אנשי הפועל-הצעיר הציעו לי עבודת מסיקטר בלוד, אבל אני נמשכתי לעבודת הכביש, אם כי ידעתי שזוהי עבודה קשה ומפרכת. מבין הפועלים שעבדו אז בכביש נצרת התארגנה "חבורת העמק", כי ליהידים היה קשה להתקיים בתנאי החיים דאז. לחבורה זאת השתייכו בין היתר הח"ח: ציזלינג, ליבנשטיין (לבנה), הלל דן, ואחרים. אחרי הפילוג ב"גדוד העבודה" והפירוד בין עין-חרוד לתל-יוסף הצטרפה חבורת העמק לעין-חרוד ועל ידי כך נזרם דם חדש למשק המפולג, כי לא רק אנשי חזון היו אלה מחבורת העמק, אלא גם אנשי עבודה, אחד אחד. עבודתי הראשונה בעין-חרוד היתה עקירת יבלית בכרם השקדים, אבל חלומי היה זוג בהמות ועבודה בפלחה. חלום זה התגשם רק כעבור שנה. נהייתי פלח. עודני זוכר את היינו יוצאים, עשירים פלחים עם עשרים זוגות בהמות ומתפזרים על שדה רחב ידיים. היתה זאת תמונה מרהיבת עין. עבדנו מחושך עד חושך, לפעמים גם בגשם שוטף. הלבוש הדל והנעליים הקרועות לא הפריעו לנו במיוחד, שרנו והיה טוב. לא ידענו ולא עשינו חשבון של שבתות שעבדנו או שעות נוספות. היה צריך לעבוד — ועבדנו.

היה לנו יחס חם לבעלי החיים, איתם עבדנו. דאגנו להם וטיפלנו בם במסירות והיתה הבנה מלאה שוררת בינינו. את הפרדות קראנו בעיקר בשמות הבחורות בקבוצה. עד היום נזכר אני בפרד ישראליק, עקשן וסרבן שלא רצה בזמן הראשון לקבל את מרותי בהרגישו שאני עוד חדש. קיבלתי ממנו בעיטה הוגנת שלאחריה שכבתי שלושה ימים בבית החולים. לאחר מכן השתפרו היחסים בינינו ולא חזר עוד לסורו.

גם ביגור קיבלתי תיכף עם בואי זוג בהמות והמשכתי כפלח. במרוצת השנים דחה הטרקטור את בהמות העבודה יותר ויותר, עד אשר גרש אותם כליל מהשדה. לא יכולתי להתרגל למצב זה. היתה לי הרגשה שהמגע הקרוב, האינטימי בין האדם והאדמה הולך ומטשטש, הולך ואובד. עזבתי את הפלחה הממוכנת ועברתי למספוא, שם המכונה טרם הספיקה לחדור. עבדנו עבודת ידיים בחרמש ולבהמה היה עוד תפקיד חשוב.

בשנים הראשונות ביגור הדלות היתה רבה. זוכרני את הובלת החלב לחיפה יום יום, גם בימי גשם שוטף. הייתי מתכסה בשקי סוכר רבים ואנשי המשביר בחיפה, לשם הבאתי את כד החלב, היו תמהים איך הגעתי יבש במבול כזה. על מעיל גשם מי חלם או?
רופא כמובן לא היה במקום וגם בחיפה לא תמיד ידעו איך לטפל במחלות מסוימות. קרה מקרה וחברה שהלכה לעבוד ברפת הוכשה ע"י נחש, הבאתיה לרופא בנשר, אשר לא היה לו עוד נסיון בשטח זה. הוציא ספר עבה והתחיל לחפש בו מה צריך לעשות במקרים אלה, והחברה בינתיים מתפתלת מכאבים. הוא חבש אותה וציווה להביאה לבית-חולים בחיפה,

שם קיבל אותה רופא צעיר שזה אך הגיע מארצות הברית, גאותן ובוטח בעצמו. הוא בדק אותה ועשה תחבושת גדולה על הרגל בה היא הוכשה. הכאבים כמובן לא פסקו והצעקות היו עד לב השמיים. הבהילו את הרופא הראשי, שנתן לה זריקה וחברה נרגעה והחלימה בהדרגה. כידוע הגיעו איתנו מעין חרוד כמה חברים, מומחים בשטחים שונים ותרמו רבות להתפתחות המשק. עברו שלושים ושבע שנים מאז הגיעה קבוצה זאת ליגור וחשוב עתה בחג הארבעים להזכיר את פועלם של חברים אלה באותן שנים רחוקות ובאותם תנאים קשים, בהם נמצא אז המשק הצעיר.

ברוך גולדשטיין (עין חרוד, איחוד) בא אלינו למרות שהשאיר בבית ילד קטן ללא אם. היה אצלנו למעלה משלוש שנים וחזר בגלל הילד. מילא תפקיד של גזבר ובשעות הפנאי יצא לעבודה במשק ומחוצה לו. הוא השקיע ביגור את כל הלהט והמסירות ורתם את עצמו במלא-כוחו, מרצו ויכולתו. היה לכולנו חלום משותף לבנות משק ראוי לשמו והוא עשה הכול בכדי להפוך את החלום למציאות.

אורי רוזנבלט ז"ל פעל רבות למען גיבוש החברה. היה מלא שמחת חיים. תמיד שר, בעיקר אריות. מצב רוחו היה תמיד מרומם למרות הדלות והמצוקה. עיקר עבודתו בגן הירק, עבודה קשה, גן-בעל ללא מיים, עיבוד פרימיטיבי. יכולתו היתה יותר גדולה, אבל התנאים דאז בלמו אותה וצימצמוה. בינתיים גויס אורי כשליח הקיבוץ לגרמניה חשנו בהיעדרו. חסרה הרוח החיה במשק.

צבי סטריקובסקי (נחמוני) קיבל על עצמו את ענף הנטיעות. ביוזמתו ניטעה אז חורשת האקליפטוסים על חוף הקישון. היתה זו הנטיעה הראשונה ביגור. אגב, היו חברים (האופוזיציה הידועה בשנים ההן) שהתנגדו לנטיעה זו וטעמם ונימוקם איתם: זה לא שייך למשק, אמנם הקדחת השתוללה במשק וכל עץ נוסף עזר להדבירה, אבל חברים אלה היו בדעה אחרת, כי הרי היו באופוזיציה. צבי ס. נטע גם את הכרם. הוא למד והכיר את העץ ובעיותיו. הוא השתתף בשיבות ובאסיפות והיה ער לכל הנעשה במשק. חזר הבייתה כעבור ארבע שנים. שושנה גל'צ'ינסקה-דובקין טיפלה במשתלה ביגור. האפשרויות בענף זה היו מוגבלות ביותר במצב של חוסר מיים מוחלט. היא היתה ביגור כחצי שנה והדריכה את החברות בשטח המשתלנות.

יעקב ריז'יק הגיע אלינו מגבע לא במסגרת הגיוס הזה. הוא הכיר יפה והתמסר לכל ענפי החקלאות. חלקו היה רב גם ביישוב החברה והמשק. הוא ליכד מסביבו את החברים וברגעים קשים של ספקות וחוסר ביטחון ולפעמים גם ייאוש — היה הוא ששיפר את מצב הרוח והפיח תקווה ואמונה.

ברצוני להזכיר כאן את שלמה גלובמן ז"ל, אם כי הוא לא השתייך לקבוצת המגוייסים. תמיד היה במצב רוח טוב. «תזמורת» הסכ"ם שלו בחדר האוכל, בזמן הארוחות, השרתה עליצות ושמחה. כשלא היה בחדר האוכל הורגש הדבר מיד. למרות גילו הצעיר מילא תפקידים רבים ואחראיים. הוא נאבק על כל יום עבודה. באותו יום נמהר היה צריך לנטוע עצים במפרץ, אבל הוא סידר את עצמו לעבודה במחצבה ושם קיפח את חייו הצעירים. אכן שיכלנו אז חבר צעיר ויקר שלא רבים כמוהו.

*

במרוצת השנים נכנעתי למיכון, בגללו עזבתי פעם את ענף הפלחה. לא היתה ברירה וצריך היה לצעוד עם הזמן. מה גם שהמיכון איפשר לעבד שדות, שם הבהמה היתה חסרת

אוגים. מכל מקום נשארתי נאמן לאדמה גם בתקופת הטרקטור. 42 שנה מתוך 67 שנות חיי שירתתי אותה בנאמנות ואני מקווה עוד שנים רבות להיות עובד אדמה ולהוציא לחם מן הארץ.

יצחק ויסמן

טוב להיזכר

בשנת 1922 הצטרפתי ל"החלוץ" בקייסינוב. הסתדרות "החלוץ" בבסרביה היתה אז בראשית התארגנותה.

החלוצים הראשונים היו ברובם יוצאי רוסיה ואוקראינה, אשר בחירוף נפש היו מסתננים ועוברים את הדניסטר, אם בכוחות עצמם אם בעזרת מבריחים, כאשר לא היו נתפסים ע"י שומרי הגבול, היו מגיעים בחשכת הליל לעיירות בסרביה הסמוכות לגבול הרוסי. אך גם כאן מי שהיה נתפס ע"י הו"נדרמים הרומנים נאסר ונאשם כקומוניסט וכמרגל, אלא שהיו משתחררים בעזרת שתדלנים ועסקנים ציוניים, ובעיקר חברי צעירי-ציון דאז, שלא חסכו עמל וכסף בכדי לשחרר את אלה שנתפסו, אם כי גם להם, אנשי המקום, היתה צפויה סכנה רבה באם היו מתגלים כנותני-שוחד. כך נוסדה הסתדרות "החלוץ" שמרכזה וסניפה הגדול והמרכזי היה בקייסינוב.

באתי לעיר זו (היום הנה עיר הבירה של בסרביה) מעיירה אשר נמצאת על חוף הנהר פרוט, המשמש גבול בין בסרביה ורומניה. הייתי בהכשרה כשנתיים ועסקתי בעבודות שונות, החל בהטיבת עצים, בבתי-חרושת, בתעשיית יינות, אשר בסרביה מצטיינת בהם, וגם בחווה חקלאית.

בחודש פברואר שנת 1924, בהגיע תורנו לעליה, הפלגנו באניה דרך קושטא ואחרי הרפתקאות רבות הגענו לחופי הארץ הנכספת — והיה החזון למציאות. כולנו עומדים על סיפון האניה צוהלים ורועשים, הנה יפו, הנה תל-אביב, כל-כך קרוב כאילו הושט היד והגעתי. כאמור, הפלגנו מהגולה בחורף. קור עז שרר בחוף והכל היה מכוסה שלג, וכאן קידמו אותנו שמש אביבית ושודות מוריקים.

עלינו אמנם כקבוצה, אך בהגיענו לארץ התפורנו למקומות שונים. אני הצטרפתי לקבוצת חברים שעלו לפני ועבדו בסלילת הכביש לבית הכרם בירושלים. כעבור מספר חודשים עברנו לפי דרישת המרכז החקלאי לראשון-לציון לעבוד בקטיף טבק — שזה רק החלו לגדלו בארץ. עם סיום עונת העבודה יצאתי לטיול בעמק יזרעאל. בבואי לעין-חרוד פניתי למוזכירות והבעתי רצוני להיות חיי קיבוץ. המזכיר הציע לי ללכת ליגור, אשר הצטרפה אז לקיבוץ עין-חרוד והיתה זקוקה לתוספת אנשים. כך הגעתי ליגור. היה זה בהתחלת שנת 1925.

במשך הצעיר נמצא אז קומץ וותיקים והיתר "חלוצים" מקרוב באו וכולם יחד מונים כשלושה מנינים. ביניהם התבלט אחד צעיר, גבוה וחסון — שלמה גלובמן. ז"ל. למרות גילו הצעיר מילא תפקידים אחראיים בניהול המשק ובאירגון החברה. היתה זאת דמות חלוצית טיפוסית מהימים ההם. היה מוכן לעבוד בכל העבודות וגם למלא תפקידים ככל אשר יידרש. כאשר דרושים היו אנשים ברפת — שלמה הוא רפתן והוא גם מראשוני הפלחים. את העבודה בשדה העדיף מעל לכול והתמסר לה בלב ובנפש.

בהתחלת שנות השלושים גוייס שלמה לעזרת פלוגת חיפה-יגור ובאחד הפיצוצים במחצבה נפצע פצעי מות. ימים רבים לא יכולנו להתרגל למחשבה כי שלמה לא יהיה איתנו יותר.

העבודה היתה אז קשה ומפרכת. נזכר אני באסיפה הראשונה שלי במשק, בהשתתפות חבר מזכירות קיבוץ עין-חרוד — אהרון פרידמן, דובר שם בין היתר על קשיי הקליטה. באסיפה זאת הופיעו כמה חברים, אשר נשלחו ליגור ע"י מזכירות קיבוץ עין-חרוד. הם תבעו שיעבירו אותם למקום אחר. היו אלה אנשי צ.ס. מרוסיה. הם לא היו בהכשרה ובחקלאות לא היה להם מושג. ביגור הם עבדו בעבודות שונות. טענתם היתה שעובדים כאן מבוקר עד ערב ולא שומרים על יום עבודה של שמונה שעות, וזאת הרי אחת הסימאות העיקריות של כל מפלגה סוציאליסטית. גם המצב הכלכלי הוא בכי רע. היתכן? — מחסור במיזרכי אוכל כגון שמן, סוכר וכו'. הרי אפשר לקבלם ב"המשביר", הלא הוא שייד למשקים. ועוד טענות מסוג זה. לא היתה ברירה ואמנם העבירום למקום אחר. ודאי שהיו לפעמים התנגשויות בין הוותיקים והחדשים, אם כי ההבדל ביניהם היה לעיתים שנה או שנתיים לכל היותר. רווחה אז הלצה במשק, כי הנוהג לקשור את העיניים של בהמת-הדייש הסובבת בעיגול יסודו בפתח פן תלמד את המקצוע... לי לא היו בעיות קליטה. קיבלתי זוג בהמות ונכנסתי לעבוד בפלחה, בה המשכתי עד השנים האחרונות.

טוב להיזכר כיום כיצד עבדו בפלחה בימים ההם. ואולי ימצא ענין בכך גם מישהו מהצעירים העובדים בפלחה כיום. כעת, כשהנך יוצא לעיגול, הגיף עומד מוכן להסעה, לכל הכיוונים. התישבת — והרכב דוהר במרחבי השדות. עם סיום המשמרת הוא מגיע לקצה התלם לאסוף את היוגבים, ובטרם גמרת לעשן את הסיגרית הנך שוב בבית. אך גם אז, כשהאדמה נתנה יכול בצימצום וגם בתנאים הקשים לא אמרנו נואש כי עז היה הרצון להוכיח כי נוכל להוציא לחם מהארץ. ואם נרצה לפרט את סוגי העבודה השונים בפלחה אז נבין כי לא בכדי יש כוח מושך מאז ומתמיד לחבורת היוגבים.

החריש

בבואך לחרוש שדה בור המכוסה לרוב חרדל, גזר-בר, חוח ודרדר, הנך נועץ את סכין המחרשה באדמה, הטרקטור מושך קדימה ואתה מסתכל אחורה ובראותך את פסי האדמה החרושים מאחורי המחרשה, הנך חש בעליל שאתה מחיה את האדמה, אשר קודם לכן נראתה כמתה. היא נושמת מבין לרגבים הנשפכים לעברים וקמה לתחיה. הרגבים מתפוררים, השטח נראה לעין ישר, חלק, נתון לדישון ומוכן לזריעה. עבודה זו הנה חוויה לזרע מידי שנה בשנה מחדש.

בעונת קצירה אחת כל השדות פרושים לפני הקוצרים כמרבד ירוק המרהיב את העין. הכנת שחת טובה נחשבת לאומנותו של היוגב כי הרפתן אומר: שמע, כשהחציר לא טוב אין חלב בדלי. אין כאן חכמות, כי את הפרה, יה חביבי, לא תרמה.

מי ישוה לנוהג בקומביין ברוקנו את מיכלי הגרעינים למשאית העומדת ומחכה בשדה.

תבואות קיץ

גידולים אלו ראויים לציון מיוחד. בגידול תירס-בעל נבחן היוגב, וחקלאי אשר בא מחו"ל תמה לדעת: איך אפשר לגדל צמח זה, אשר תקופת גידולו הנו בקיץ, ללא טיפת גשם? ואמנם מעטים האזורים בארץ, אשר בהם ניתן הדבר לביצוע בהצלחה. היוגב בן

ומננו בידו המפתח לברו המים, לשם השקאת חלק משרותיו, אולם הפלח דאו, אשר עבודתו תלויה היתה אך בחסדי שמים חייב היה לשים עינו ולתת דעתו על כך. ידענו גם פגעי טבע ושנות עכברים. זכורה לרבים השנה כאשר ביום מסויים קצרנו חיטה בשדות אי.פי.סי, ולמחרת בבוא הקוצרים להמשיך בקציר, חשכו עיניהם, כי לא מצאו יותר אף שיבולת. במשך לילה אחד בלבד כילו המכרסמים עמל של שנה שלמה. ובודאי שלא נשכח חלקן של החברות בעבודות השדה וכמו כן את הבילויים בצוותא. נקווה שגם לבנינו תהיה אהבה ויחס נפשי לעבודות שדה וגן. דומני, שאין כעבודות אלו היכולות להעשיר את נפש האדם ולהעניק סיפוק רב לעובד.

דוד רביב

דמויות

15 שנה. 15 דפים גדולים בספר תולדות המקום והחברה. סגור הספר ודומם. רק מדי שנה בשנה, ביום זה, יום העליה על הקרקע, כאילו איזה רוח עוברת בנו ודופקת בפתחים סגורים ומבקשת את בטוייה. ונשמע הקול המספר על שנות עמל ויגיעה, על כיבושים ומפלות, על עליות וירידות, על ימי חול ארוכים ורגעי חג מרעננים. והקול הולך ומתגבר וחודר פנימה פנימה, ויש ביום זה רצון וצורך בפגישה יותר קרובה ובשבת אחים גם יחד. ולעיני עוברות דמויות ה"ראשונים". חוליות, חוליות בתוך השלשלת. אבל הנה פה ושם קרעים, קרעים בשלשלת הזאת האחת מני אז ועד היום. חללים, חללים בדרך. ומבלי משים מופנה המבט לשם, לעבר הואדי, לפינה הנוגה והיקרה הזו, מקום בו מדובב כל עץ ומספרת כל אבן. ורבים הם כבר האחים, אשר כשלו בדרך, אשר לא ניתן להם ולנו להמשיך יחד את דרכנו. הנה הקבר הראשון. הועזוע הראשון והעמוק בחיי החברה. העמידה הראשונה בפני אכזריות הגורל. חבר מסור ונאמן. אחד מאלה הצועדים תמיד בראש לעמדות הראשונות. הגורל חסם את הדרך בפניו, אזל כוחו באמצע השביל. חלה ונפל. והיום האומלל הזה של העמידה בפני התהום, העמידה מול הטבע הקר והאכזרי, מול השמים המחרישים, מול הסודי והנעלם, לא יישכח לעולם. ועלינו היה להמשיך. המשכנו. אבל קמט ראשון הופיע בפנים הצעירים והרעננים של חבריו ומאז רבו הקמטים והעמיקו.

המבט עובר הלאה, והנה עוד אחד ועוד אחד, כמה מהמקרי יש במות הזה, הבוחר פעם באחד ופעם בשני; והנה שוב רעד עובר — קבר אחים, ברית דמים למקום, נפלו חללים בעד הרצון לחיות, בעד רצון לבנות ארץ ויישוב, בעד רצון לשמוח ולגיל והם עוד צעירים, תמימים וישרים ועיניהם עוד לא שבעו מראות את השמים ואת הארץ. לבם עוד לא שבע אהבת אדם ורע. קשה לקרוא לזה מות. אלו היו שילומים בעד החיים, בעד חיינו, אבל מה רב המחיר, מחיר חיים צעירים והמכאוב נוקב, אין לו ניב שפתיים ולא פעם מביאה הרוח הד קולות של בכי עצור, של דמעה זכה, היורדת ונגרת על האבן הקרה והדוממת. המבט תועה הלאה והלב מתכווץ. עוד אחד, הפטיש המורם מכה ונוטל כל יכולת של מחשבה ובטוי, אבל זה האלם מעיק כבר שנים וביום זה מוכרחים לקרוע את האלם הזה ולהעלות את הבטוי החנוק.

קבר שלמה. קבר אח וידיד. אין אפשרות של השלמה, שכחה. אין אפשרות לראות אותו מת והוא כה חי, מלא כוח ומרץ עלומים. לא בכל יום ישנה היכולת להתיחד ולהעלות זכרונות, אבל בימים אלה כל הדרך עוברת לעיני מאז ועד היום, ורוב הדרך הוא אתנו, הוא

בתוכנו. יחד עם החברים בעבודה. קם בלילות לרפת או משכים בבקר לשדה, לחרישה, וגופו החסון, פניו שזופי שמש, עיני התכלת התמימות וקולו המצלצל והרן, היה ממלא את הלב בטחון, שכאלה ינצחו את השממה, יהפכו את שדות הבור לשדות קמה מזהיבה, את הגבעות למטעים, את כל הנקודה למקום פורה. יחד גם בחברה. הוא מטה שכם לכל תפקיד. בסידור העבודה הוא הכוח התוסס, המושך, הדוחף. לא היה דומה לו בתוכנו לפעילות, למסירות, לנכונות מתמדת לכל עבודה. היה חביב על כולם, תמיד תובע ומוכיח ובלבו צמאון לאהבה ורעות, נכונות להושיט יד־רעים נאמנה ולקבל ברצון כל אדם. היו ערבים ויחד רקמנו את חלום חיינו. יחד חזינו את העתיד. יחד שלחנו את מבטינו למרחקים. יחד היו מתמזגים הקולות השרים ורנים את שירי המולדת והתחיה. יחד היו משתלבות הידים לגוף אחד, ולבבות ללב אחד. ואז נדמה היה, כי פעמי האביב נשמעים במחנה ורנים אביבים שבאו והעומדים לבוא.

ויחד אהבנו את יגור. את זו יגור העזה והמעפילה, המשנה ערכין, הכובשת, הסוללת דרך, המלכדת חברה, שפניה תמיד לעתיד. ויחד ידענו את הצער והחדוה שבאהבה זו. והנה ביום זה, ביום של סיכום־דרך ראשון, לא ישמע קולו, לא ידפוק לבו, זה הלב החם והסוער. אבל אנו יודעים וחשים שאתנו הוא. אנו נושאים בלבנו את דמותו, דמות חלוץ, דמות מגשים, דמות חבר וידיד והשלשלת נמשכת והוא בתוכה. ובתוכה גם כל אלה שחלמו את חלום יגור ובאמצע נפסק חוט חיהם. דמותם תקום לתחיה יחד עם המקום הזה, עם המפעל המתרקם וקם.

ולילדינו נספר: „הפרח כי פורה ונבל, לא פרח לשוא. צפור כי שרה ותידום — לא שרה לשוא ואדם כי פרח לבבו וחלה — לא פרח לשוא, נשמתו כי שרה ותידום — לא תידום לשוא“.

ע ד ה

1937

מקבוצת זכרון ליגור

בית הורי ברדומסקו אשר בפולין היה בית דתי־ציוני. בתקופת לימודי בגימנסיה הצטרפתי להשומר־הצעיר. ברצוני היה ללמוד חקלאות ואחר כך לעלות ארצה. קראתי בעתון ציוני בגרמניה שקיים בית־ספר חקלאי יהודי בסביבת הנובר. אחרי משא ומתן עם ההנהלה וקבלת אשרת כניסה גרמנית הגעתי במאי 1923 לבית־הספר. היינו 15 תלמידים יהודים משמונה ארצות. עבדנו בכל עבודה בגן־ירק ועצי־פרי. מנהל גן הירק היה גנן ידוע בשם שטופפרט. ידועה העגבניה שנקראת על שמו: חסון של שטופפרט. גנן זה גרם לנו צרות לרוב, הוא היה אנטישמי מובהק, חבר „הגרמנים הלאומיים“ ולא הסתיר את רגשותיו האנטי־יהודיים. בבית־ספר זה היינו עד גמר הסתיו. באותה תקופה היתה אינפלציה קשה בגרמניה. הכספים שההורים שלחו לנו לא איפשרו קיום כלשהו בבית־הספר. פנינו למרכז „החלוץ“ לברלין ונשלחנו למקומות שונים. הייתי חדשים אחדים בהכשרה אצל איכר בסביבת ויסבדן ולאחר מכן באחוזה יהודית על גבול שוויצריה.

ארצה הגעתי בהתחלת דצמבר 1924. היינו באניה כ־400—300 חלוצים ויצאנו בעיקר למושבות לכיבוש עבודה. מספר חברים ואני בתוכם נשלחנו לפי בחירתנו לזכרון יעקב. לפלוגת קיבוץ עין-הרוד, שם עבדנו בעבודות-כיבוש שונות: ייבוש ביצות כברה (על אדמה זו נמצא עכשיו הקיבוץ מעגן מיכאל — ומושבים אחדים), הנחת צנורות לניקוז מי הביצות, עקירת עצים-אשל ושריפתם, כדי להכשיר את האדמה לחריש. עבדנו באחד הכבשנים הראשונים לשריפת אבני סיד בגבעת שוני ע"י זכרון בהדרכת בעל-מקצוע ערבי. הכבשן היה של חברת „אבן-וסיד“. עבדנו כמו כן בזמירת גפנים אצל איכרי זכרון, במשתלת עצים-פרי בשפייה, בשתילת טבק וגם במיזן הטבק המיובש ואריותו. זמן ממושך עבדנו בעבודת כיבוש בפרדס הגדול של פיקא ע"י הרכבת. עכשיו נמצאת במקום הזה קבוצת מעייני-צבי. עקב חוסר העבודה במושבה הוחלט לחסל את הפלוגה וחבריה נשלחו לגבעת-השלווה, אילת-השחר ויגור.

בבואי למשק, באוגוסט 1925, מצאתי במקום כמה עשרות חברים. אחרי תקופה מסוימת, בה עבדתי בכל מיני עבודות, קיבלתי זוג בהמות ועבדתי בפלחה. באותן השנים השתתפתי בכמה מבצעי כיבוש פוליטיים כדי לשמור על בעלות האדמה. בחסות המשטרה חרשנו חלק מאדמות מפריץ-חיפה עד נחל קורדני. אחרינו הלך אחד מעובדי „הכשרת הישוב“ וזרע את השטח. שבוע ימים גרנו במרכז הכרמל והבהמות איתנו ומדי בוקר נסענו לעבודה עד שגמרנו את החריש. השתתפתי באספקת מזון לחבריני שעבדו בכביש מגידו.

למען הדברת ייתושי הקדחת ביגור ובסביבה עשתה הקרן הקימת פעולה גדולה. נחפרה תעלת ניקוז ראשית מהואדי לקישון, יושר אפיק הקישון המפותל וניטעו הרבה עצים אקליפטוס במדרוניו. ככל העבודות האלה עבדתי זמן ממושך.

שמואל ביאליסטוק

הוויכוח עם הרופא

ביתנו בעיירה האוקראינית לבדינסק, פלך קיוב, היה בית יהודי מסורתי, חסידי וצינוני. ראשית פעולתי בתנועה היתה בהסתדרות „צעירי-ציון“. אחר-כך הצטרפתי ל„החלוץ“. היה זה בשנות 1919—1920 — תקופת מהפכות, חילופי-שלטון, השתוללות של כנופיות, פרעות ושחיטות המוניות של יהודים בעיירות אוקראינה. בסביבתנו פעל אז בתנועה הח' גייבר, יליד מושבה יהודית ליד יליסבטגרד. הוא עבר מעיירה לעיירה, כינס אסיפות ואירגן קבוצות חלוצים לעלייה. בתקופה זו כשהמוות ארב בדרכים היה זה מעשה נועז מאד. החבר גייבר סיכן את חייו והעביר את קבוצות החלוצים שאורגנו על ידו לפולניה. עלה בידו להעביר את רובם הגדול וגם אותי. הוא וכמה חברים פעילים נשאו האחרונים ליציאה, ולבסוף, כשהם היו כבר ברכבת בדרכם אל הגבול, פרצה דליקה בקרון והם ניספו. אני מעלה כאן את זכרו ברטט ובהוקרה.

*

עליתי ארצה בשנת 1923. בית הורי היה בכפר ומשחר ילדתי הייתי רגילה לחיי כפר ולטיפול בצמח, כי תמיד גידלנו בגינתנו פרחים וירקות. „הכשרה“ זאת בבית הורי הכפרי עזרה לי אחר כך במקצת בארץ, בעבודתי בחקלאות.

ליגור הגעתי בשנת 1924 לאחר שזמן מה השתייכתי ל"קבוצת טבק" — קבוצת חלוצות, שעבדו במסחה אצל איכרים בכרמי שקדים. עבדנו בעבודה קשה בטוריות, וגם על זה נאבקנו, כי האיכרים לא רצו לתת עבודה לצעירות.

מיד עם בואי ליגור התחלתי לעבוד במשתלת עצי סרק, משתלה ראשונה במשק, בהדרכת הח' סורקין. אינסטלציה של מים טרם היתה אז. שאבנו מים מהקישון במשאבת-יד לחביות ואחר כך השקינו את השתילים במשפכים — כ־60 במספר ליום. בעבודה מפרכת זו עבדנו שתי חברות.

לאחר מכן התחלתי לעבוד בגן-הירק הראשון. השנוח היה בין פסי-הרכבת והקישון. אז כבר שאבו מים מהקישון במנוע והמיים הופנו בצינורות לגן. אנחנו — שתי החברות שעבדנו בגן — חילקנו את המיים בתעלות. שטח גן-הירק היה תמיד בלתי-מנוקז וכאשר הצלחנו בעמל רב להכשיר חלקת אדמה, מוסדות-המשק היו מחליטים לקחת את החלקה למען גידול אחר, יותר כדאי ויותר משתלם. כי גן הירק — מאזנו הראה תמיד הפסד. מובן, שחסרה גם הדרכה מקצועית — איך צריך לגדל ירקות. במשך הזמן הקצו לגן חלקת אדמה יותר מדרונית, יותר מנוקזת — בשטח הלולים והרפתות, שקראו לו אז "בירוביון" בגלל המרחק וההזנחה. בגן החדש — כ־9 דונם — סידרו כבר ממטרות. היה זה בשנת 1930. קיבלנו גם הדרכה מיקצועית מאורי רוזנבלט ז"ל מגבעת ברנר. היתה זאת שנת הצלחה בגן-הירק, שנתן אז ירקות בשפע. אפשר לתאר מה גדולה היתה שמחתי — הייתי אז מרכזת הגן.

לאחר 9—10 שנים של עבודה בגן הירק נאלצתי לצערי לעזוב מטעמי בריאות את עבודתי בחקלאות. עבדתי בטיפול חולים ועזרתי לרופא הראשון ד"ר פינקנוון, שהיה מבקר ביגור. סבלנו אז, כידוע, מהקדחת. היו כאלה בין המוסדות שהציעו לחסל את הנקודה בגלל הקדחת. הרופא תמך בהצעה זאת. כאשר נודע לי הדבר התווכחתי איתו ואמרתי לו: מחובתכם להילחם בקדחת, לחפש דרך איך להדביר את המחלה, ממנה סובלים בכל נקודות ההתיישבות, אבל חיסול נקודות התיישבות ועזיבתן בגלל מחלת הקדחת אינה הדרך הנכונה והמועילה. נדמה לי ששכנעתי אותו.

בשנים לאחר מכן עבדתי בטיפול בילדים הראשונים של יגור — מתינוקות ועד גיל בית הספר. עם בוא עליית הנוער עבדתי כמטפלת בבית ספר טיץ. כל השנים הייתי פעילה גם בוועדות שונות.

איטה בנארי

קבלת פנים לבית

נולדתי וחונכתי בעיירה פטריקוב, פלך מינסק (רוסיה הלבנה), בבית יהודי מסורתי וציוני. משחר ימי חונכתי על התנ"ך והושפעת מאוד משירי ביאליק, גם דודי, אחי אמי, חיים פרידמן ז"ל האציל מרוחו הטובה עלי. הוא חונן בסגולות נעלות וכושר חינוכי. הוא נטע בלבי את האהבה לציון והנחיל לי ערכים יהודיים ואנושיים-מוסריים.

ככל ילדי העיירות היהודיות הרגשתי את מועקת הגלות. לפעמים הייתי סופגת מכות ועלבונות מנערי הגויים שכנינו ולא עמד בי הכוח להשיב להם כגמולם וזה פגע בי מאוד.

מימי ילדותי נחרת עמוק בליבי „משפט ביליס“ (1913) עלילת דם זו שזעזעה את העם היהודי ברחבי תבל והרעילה את האוירה הכללית ברוסיה עד להסתה ופרעות. הציבור היהודי בעיירתנו היה ספוג רוח מסורת יהודית חסידית, וברובו גם גטה לציונות. ילדי העיירה למדו בבתי-ספר עבריים. השפה העברית היתה שגורה בפי ובפי חברותי. היתה בעיירה תנועת צעירי ציון סוציאליסטית, התנהלה פעולה ציבורית תרבותית ענפה. נערכו הרצאות ונשפית-תרבות ונאספו כספים לקק"ל ומתוכנו היו רבים שעלו ארצה בעלייה השנייה ובראשית העלייה השלישית.

בשנים 1920—1921 השתוללו כנופיות פורעים בסביבתנו בראשותו של הצורר הידוע בולאק-בלכוביץ וגם בעיירתנו היו פרעות. אחרי זה התרוקנה עיירתנו מבני הנוער, מהם שעברו לפולניה בכדי להמשיך את דרכם לארצות-הברית או לארץ ישראל; ומהם שעברו למוסקבה ללמוד בבתי-ספר גבוהים. לרגל אסון משפחתי כבד הוטל עלי להישאר בבית עם בני משפחתי. גוייסתי אז לעבוד בבית יתומים, אשר קלט את הילדים שהוריהם ניספו בפרעות. התמסרתי בכל לבי ליתומים אלה, דאגתי להם והתקשרתי אליהם בלב ונפש. והנה קיבלתי באחד הימים הודעה דחופה ממרכז „החלוץ“, כי עלי לארגן מיד את הנוער החלוצי שנשאר בעיירה ולבוא איתם ליירצבה.

בימים ההם אירגן מרכז „החלוץ“ גקודות הכשרה במקומות שונים וריכז בהם את הנוער החלוצי, אשר עמד באותם הימים במבחן קשה. לנגד עיניו התהלך נוער קומסומולי מצוחצה, ממלא תפקידים, גם נפתחו בפניו אוניברסיטאות עממיות מבלי לדרוש תעודות בגרות. הקומסומול קסם לנוער. הנוער החלוצי היה מבודד, מחוסר זכויות. לא מעטים מטובי חבריו נתפתו ונכנסו לשורות הקומסומול.

אחד ממרכזי ההכשרה החשובים היה ביירצבה, שם היתה תחנת-צומת של מסילות הברזל בקו סמולינסק—מוסקבה ונעשו בה עבודות-בנין גדולות. המהנדסים והמנהלים היו יהודים טובים ואוהדי התנועה הציונית וקיבלו ברצון חלוצים לעבודה. אני אספתי בעיירה קבוצת נוער בני שבוע-עשרה ונסעתי אתם ליירצבה. התרגשתי מקבלת הפנים היפה שערכו לנו חלוצי יירצבה הותיקים (באו כחודשיים לפנינו) ומיחסם החברי.

המעבר מחיי בית תקינים לחיי ההכשרה היה חריף וקשה. תנאי הדיור היו רעים מאוד. גרנו בקרונות-רכבת ישנים שעמדו במסילה צדדית מרוחקת מהתחנה. ישנו על גבי דרגשים (נאָרעס בלע"ז) מלוחות עץ צמודים לקירות עוטי כפור. היה אז חורף קר במיוחד. העבודה אף היא היתה מפרכת. וראה זה פלא, למרות התנאים הקשים היינו כולנו בריאים ועליונים, כי חזון העלייה לארץ האיר את דרכנו. עבודתנו היתה פריקת חומרי בנין מקרונות, נקוי המסילה בימי סופות שלג, בנין צריפים וכו'.

ביירצבה התגבשו לקבוצה. היינו חיי שיתוף. פיתחנו פעולה תרבותית ענפה ובמאמצים רבים עברנו לדיבור בשפה העברית. אלה שלא ידעו עברית, גורו על עצמם אלם עד שלמדו את השפה. קראנו לקבוצה: „גדוד עבודה ע"ש יוסף חיים ברנר“. מפעל יירצבה שימש מקום עבודה והכשרה לכמה קבוצות חלוציות שעבדו שם לפנינו כמו: „משמר הוולגה“, „הפועל בדרך“, „הקבוצה המוסקבאית“ ו„שדה מנוחה“. גם אחרינו באו קבוצות.

אחרי תקופת הכשרה של עשרה חדשים החליט מרכז „החלוץ“ להעלות ארצה חלק גדול מקבוצתנו ונקבעו המועמדים לעלייה מיד, וגם אני ביניהם. קיבלנו תיכף תעודות-שיחרור מעבודה שזיכתה אותנו באפשרות של נסיעה בלי תשלום ברכבת עד קצה המדינה.

יצאתי עם חברי העולים לטיפליס, שם פעל נציג מרכז "החלוץ", אשר השיג לנו תעודות של פליטים מארצות שונות וניתנה לנו רשות לעזוב את ברית-המועצות. בחודש מרץ יצאנו מקוקו לקושטא. שם קיבלו אותנו חברי מרכז "החלוץ" וסידרו אותנו לעבודה במושבה היהודית "מסילה חדשה" שנוסדה ע"י יהודי אוקראינה בשנת 1905. עבדנו שם עד שסודרו עבורנו סרטיפיקטים. בארבעה ביוני 1923 הגענו לחוף יפו. היום הגדול ההוא נחרת עמוק בלבי. עליית קבוצה חלוצית מאורגנת מברית-המועצות עשתה רושם רב בארץ. ההסתדרות ערכה לנו מסיבת קבלת פנים נלבבת, בה השתתף גם ברל כצנלסון ז"ל. למרות חוסר העבודה סודרנו מיד בבניית רפתות במושב "עין-חי", כעת כפר מל"ל. מתיישבי עין-חי, בני העליה השנייה, קיבלו אותנו בלבביות, טיפלו בנו והדריכו אותנו בעבודה. בערבים בילו איתנו יחד ורקדנו את ההורה הסוערת של הימים ההם. כשנגמרה העבודה העביר אותנו המרכז החקלאי לגליל העליון לעבוד בגידול טבק. שם המשכנו לחיות חיי קומונה. אחרי שקבוצתנו התפזרה עזבתי את הגליל, הצטרפתי לקיבוץ ובאתי ליגור. היה זה בשנת 1924.

*

יגור היתה אז קבוצה קטנה ולא השתייכה לשום גוף קיבוצי. כאשר קראתי ב"קונטרס" של אחדות העבודה דאו על הצטרפותה של יגור לקיבוץ עין-חרוד החלטתי ללכת לשם. פניתי למשק וקיבלתי תשובה חיובית. רבים דיברו על לבי לבל אלך למקום-קדחת זה. אחד מנציגי קיבוץ עין-חרוד הציע לי להיכנס למשק עין-חרוד. זו היתה אז זכות גדולה, אבל אני בחרתי ללכת לנקודה חדשה ולהיות בין ראשוני בניה.

היה זה בשמחת-תורה, באתי לראות את המקום. החצר היתה עזובת פרא. קוצים וסלעים. שקט ודממה מסביב. קירקור הצפרדעים העיד על ביצות שבסביבה. הכרמל הנושא בחובו תעלומות של דורות, סימל גבורה ועקשנות אין קץ. הוא השקיף בגאווה והקסים בהודו את כל רואיו. בחצר לא נראתה אז אף נפש חיה. הראשון שהרגיש בי היה הכלב, שהתחיל לנבוח ולקרוא לעזרה. שתי חברות הציצו מבעד חלון אחד הצריפים והסתכלו בי בסקרנות רבה. היתה אז שעת הצהריים. ריח של חג ריחף על פני חדר האוכל, הפטיפון המיושן השמיע מנגינות צרודות, פה ושם עמדו בקבוקי יין. כמנין חברים ישבו בצוותא על יד השולחנות ושרו בדבקות רבה ובגעגועים שירי חסידים. יתר החברים קדחו ושכבו במיטות. הראשון שקיבל את פני היה יואל ברגמן ז"ל. בן עירי היה. כמה מהיופי והמוסריות מהגבורה והעקשנות החלוצית היו באדם הזה? כצל התהלך כבר אז, גל של עצמות ועדיין המשיך לעבוד בניקוי נחל קישון, עסק בענייני המשק ויזם את הצטרפות יגור לקיבוץ עין-חרוד.

מראה המשק הדל הזה (ענפיו בועיר אנפין מחוץ לפלחה התרכזו סביב חדר-האוכל) החברה הקטנה, החברים הקודחים, שהיו ללא טיפול, עשו עלי רושם מדכא. אמרתי לחזור לחיפה, והנה מאחד החדרים יצאה חברה קטנטונת וסימפטית ופנתה אלי בלבביות רבה: "אסתר, טוב שבאת, חיכינו לך." זו היתה חברתנו היקרה אלטה הורביץ-כהן ז"ל. קבלת הפנים הלבבית הזאת השפיעה עלי מאוד והחלטתי להישאר כאן.

כעבור שבועיים לבואי ליגור תקעה הקדחת את ציפורניה גם בגופי החסון ומאז פקדה אותי תכופות במשך השנתיים הראשונות. הקדחת עשתה או שמות ביגור. כשבעים אחוז מהחברים קדחו בעונת הקיץ ורוב הקודחים שכבו בבתי-החולים בחיפה. בהדסה ובבית-החולים הגרמני. המשק סבל מחוסר ידיים עובדות. הותיקים התרעמו על החלוצים הקודחים:

„חיללים אנחנו ואין לעזוב את חזית העבודה אפילו בשעת קדחת. מקבלי תקציבים אנו ועלינו לשמור על המשק והרכוש הלאומי“ היתה או הסיסמה. בהמשך הזמן הסתגלו לקדחת. גם בשעת התקפה לא עזב החבר את עבודתו בשדה והיה ממשיך אפילו בחום גבוה, כשכל גופו אחוז צמרמורת.

המצב המשקי והחברתי היה ירוד מאד. יגור שימשה בזמן הראשון כעין תחנת מעבר של הקיבוץ. חברים לעשרות התחלפו במשך זמן קצר. ספקות וחששות ניקרו בלבות החברים, אם כדאי הדבר? הנוכל לעמוד בפרץ? לעתים קרובות היה נדמה שיגור לא תחזיק מעמד, אבל העקשנות של חברי יגור עמדה לה. גם החברים שנשלחו מטעם הקיבוץ לעזרת יגור עזרו רבות. יגור קמה לתחיה. על הפרק עלתה שאלת איחוד פלוגת חיפה (הראשונה) עם משק יגור.

באה שנת הדמים — 1929. כרעם ביום בהיר ניתכה על ראשנו הידיעה המחרידה על מאורעות הדמים בארץ. נדהמנו לשמע הטבח הנורא בחברון, צפת וכו'. לא היינו מוכנים לכך. מצב הבטחון ביגור היה בכל רע. נשק כמעט שלא היה איתנו. שמרנו עם מקלות ברזל ביד. את האימהות עם הילדים שלחנו להדר-הכרמל. נשארנו ביגור מספר קטן של חברים וחברות. עבדנו ושמרנו על הנקודה.

באמצע ימי הדמים החלה לזרום עליית חלוצים ארצה. בחורי ישראל באו לחזק את החזית והרנינו את הלבבות הדוויים. גם יגור זכתה לעלייה חלוצית שעלתה או מקלוסובה. שמחנו לקראתם וקיבלנו אותם בזרועות פתוחות. היו אלה אנשים צעירים ומלאי חיים וחיידשו גם בנו את רוח הנעורים. יחסי שכנות טובים שררו בין חברי המשק והפלוגה. חברי המשק הדריכו אותם בעבודה ובחי הארץ. המשקיסטים בתוכנו הביטו בחרדה על השכנות הזאת. הם חששו שבתוכניתה של מזכירות הקיבוץ לאחד את הפלוגה עם המשק ואכן נבואתם נתקיימה. במועצת הקיבוץ שנתקיימה בשנת 1933 ביגור הוחלט על איחוד פלוגת קלוסובה עם המשק.

כעל כל נקודות ישוב בארץ ישראל, כן גם על יגור לא פסחו כל מיני פורענויות. הקברים ביגור הם עדים נאמנים לכך. אבל לא נרתענו מכל אסון וביתר שאת המשכנו את דרכנו.

א ס ת ר ר ב י ק ו ב י ן

מתל - צור ליגור

סערות מלחמת העולם הראשונה עקרוני מעיירת מולדתי אשר בליטא. בדרך נודדי כפליט התעכבתי בסביבות מוסקבה, ועם פרוץ המהפכה ומלחמת האזרחים טולטלתי עד לסרטוב שעל גדות הוולגה.

בזמן ההוא התרכזו הרבה יהודים בסרטוב, מקצתם תושבים וותיקים בעיר, צאצאי הקנטוניסטים. וסוחרים „בעלי גילדה“, ורוב רובם פליטים מ„תחום המושב“. בקהילת סרטוב פינו חיי ציבור ערים ותוססים. מציאותם של הרבה משפחות יהודיות מרובות ילדים הצריך הקמת מוסדות חינוך בשבילים. נפתחו בתי-ספר עבריים ושעורי-ערב לנוער.

זרם הפליטים עורר את רגש האחוזה והסולידריות היהודית אצל התושבים המקומיים. הנוער והאינטליגנציה התגייסו לעזרה, לפעולת אירגון, הדרכה וחינוך. ביתר שאת גאתה ההתעוררות הציבורית ברחוב היהודי באביב 1917, עם פרוץ מהפכת קרנסקי. סולקו כל הגזרות וההגבלות של משטר הצאר ופרחו תקוות שוויון, חרות ואוטונומיה לאומית ליישוב היהודי ברוסיה.

אחרי מהפכת אוקטובר השתנו פני הדברים מן הקצה אל הקצה. תוך זמן קצר התארגנה הסקציה היהודית ליד המפלגה הקומוניסטית והשתלטה על הרחוב היהודי. נסגרו בתי הספר העבריים, הולאמו הספריות הציבוריות, חוסלו וועדי הקהילות, ושותקו החיים הציבוריים. השרידים המעטים, ששמרו אמונים לרעיון הציוני, היו מבודדים ומנותקים מכל קשר עם איזה מרכז מכוון ומדריך, ובמסותרים שמרו על גחלת האמונה לבל תדעך כליל.

התנועה היחידה שנאבקה על אפשרויות קיום בתנאים ההם היתה תנועת "החלוץ" שפיתחה פעולת הכשרה והעברת צעירים יהודים לעבודה פרודוקטיבית. בסרטוב התארגנה קבוצת "החלוץ" ובתוכה גם כותב טורים אלה — ואחרי פעולות אירגון והתכוננות השיגה עבודה בסוכות, ז.א. במשק חקלאי סובייטי בקירבת סרטוב. עבדו כל הקיץ בעבודות שונות, בגני פרי וירק ולבסוף גם בשדות חיטה ודוחן, באסיף התבואה ובדייש. בחורף, כשנסתיימו כל העבודות העונתיות, חזרנו העירה. כל אחד מאיתנו הסתדר בעבודה זמנית ובאביב הבא הרחבנו את מפעלנו. ע"י פעולת אירגון והסברה נוספו לנו חברים. קיבלנו עבודה במשק יותר גדול בקירבת הולגה, שבו נמצאה תעסוקה לעשרות רבות של חברים וחברות. מתוכם התגבשה קבוצת חלוצים לעלייה ולחיי קיבוץ, שקראנו לה: "משמר הולגה".

בסוף קיץ 1919 התחלנו לחפש דרכים ליציאה מברית-המועצות ולעלייה. נזדמן לנו עסקן יהודי ובעזרתו נתאפשר לנו לצאת מסרטוב לחבל דגיסטן. בדעתנו היה לעבור משם אחרי שהייה קצרה לגרוזיה, שהיתה אז מדינה עצמאית בשלטון הסוציאלי-דימוקרטי ושעריה היו פתוחים ליציאה. איתרע מזלנו ובבואנו לקוקו נכבשה גם גרוזיה ע"י הקומוניסטים, בטיפלים קם שלטון סובייטי והשערים ליציאה משם נעלו.

החלטנו לחזור למוסקבה, להסתדר שם בעבודה ולחפש דרך להצטרף לשירות הפליטים מהמדינות הבלטיות, המוחזרים למולדתם. במוסקבה קיבלנו עבודה בהשלמת בנין גדול ובשיפוצו. תוך כדי שהייה שם התדפקנו על דלתות כל המוסדות שדרכם קיווינו להשיג אפשרות יציאה בתור פליטי ליטא. אך גם הפעם העלינו חרס. הביקורת והפיקוח על מתן הרשיונות הוחמרו, רק ליחידים מקבוצתנו ניתן היה לצאת לליטא והיתר נשאר. לבסוף חזרנו לטיפלים ושם הצלחנו להשיג תעודות של שבויי מלחמה ליטאים וכך הורשינו סוף-סוף לצאת מטיפלים לטורקיה. במרץ 1922 יצאנו מנמל בטום והגענו יומיים לפני חג הפסח לקושטא, היא איסטמבול, שם קיבלו את פנינו אנשי משרד "החלוץ" והמשרד הארצי-ישראלי. סידרו אותנו מיד במושבה היהודית "מסילה חדשה" במרחק כמה עשרות ק"מ מקושטא, שם נשארנו לעבוד עד שנתקבלו סרטיפיקטים לעלייה ארצה.

ביוני 1922 עם קבלת הסרטיפיקטים הראשונים עלינו ארצה. התרכזנו בתחילה בחיפה, שם קיבלנו עבודה בבנין בהדר-הכרמל. השכונה היתה בראשית בנייתה, היו רק מספר בתים. ההסתדרות בחיפה צרפה אלינו חבר ותיק, בעל מקצוע ומנהל עבודה מעולה, שהדריך אותנו בעבודות בנין, בהן היינו "ירוקים" לגמרי. כעבור כמה חדשים בא אלינו איש המרכז החקלאי מזודענו הח' הרצפלה, והציע לנו להצטרף לקבוצת תל-צור, קבוצה חקלאית. שהתיישבה על אדמת פיקא בהרי זכרון-יעקב. קבוצה זו שאפה להקים משק חקלאי קיבוצי בלי תקציבים

מהמוסדות, בעזרת הסכונות מהעבודה השכירה. חברי הקבוצה עבדו בכביש זכרון-שני ובאמצעיהם רכשו כלי עבודה ואינגוטר חי והתחילו לבנות משקם.

המהלוח, תנאי הקיום והתמצעות העבודה השכירה גרמו לעזיבת חברים רבים. בבואנו מצאנו רק חמישה חברים. התחלנו במרץ להיכנס לענפי המשק, השתדלנו להתרגל לתנאים הקשים ולהתקיים במינימום האפשרי, כדי לעבור את הזמן הקשה עד ליכול הפלחה המקווה. באותו זמן פקדו אותנו תלאות רבות ותחלואה רבה ולבסוף החליטה הנהלת פיקא להפסיק את קיום הקבוצה על אדמתה. קבוצתנו התחלקה לכמה חלקים. מהם עבדו 3 חברים עם זוגות פרדות בהרישת בראשית באדמות יגור, חלק הצטרף לקבוצת גניגר. אני נשארתי בזכרון-יעקב, הצטרפתי לקיבוץ עין-חרוד ויהד עם עוד מספר חברים הקימונו פלוגה לכיבוש עבודה בזכרון. באמצע שנת 1925 עברתי משם ליגור.

הגעתי למשק זמן קצר אחרי הצטרפותה הרשמית של קבוצת „אחוזה“ ל„קיבוץ עין-חרוד“. מצאתי במקום כ־45–50 חברים וחברות שרוכזו מפלוגות הקיבוץ השונות והצטרפו אל שרידי קבוצת „אחוזה“ הוותיקה. אחוז ניכר מהם נגוע מלריה והחינין אינו יורד מהשולחן בכל ארוחת-ערב. אך כולם לוחטים חזון הקמת יישוב קיבוצי גדול ליד חיפה.

היישוב כולו — 4 צריפי מגורים בשורה אחת. מולם צריפי הארוזה, מחסן התבואות, הרפת ועוד צריף לגידול וסוגר את הריבוע מצד ההר צריף חדר-האוכל, מאפייה, מחסן כלים ומכבסה ובריכתיים כמה לולים לעופות. ענפי המשק מצומצמים. השטח לעיבוד קטן, אך התקוות הן להתפתחות ולגידול ולזה צריך אנשים ורצון חזק ומאבק בלתי פוסק עם כל הגורמים.

היו אז ימי קציר בקיה לגרעינים. חבר הקוצרים היה משכים קום ב־3 בלילה, שותה משהו חם, לוקח חרמשים רקועים ומושחזים בידי האמונות של סבא פריצקר, שהיה שוקד על מלאכתו וקם לפני כולם להכין את כלי העבודה — ויוצאים לקצור את הבקיה בעודנה רטובה מטללי בוקר. וכך עבדנו עד 9. חזרנו הביתה, סעדנו ונחנו ולאחר מכן יצאנו לעבודות שונות בחצר. בערבים היינו מתאספים על הגורן הסמוכה לחצר, או על ערימת שקי הגרעינים שטרם הוכנסו לאסם ומשוחחים על ענייני דיומא, רוקמים תוכניות לעתיד ומשתפכים בשירה נוגה, רוויית ערגה וגעגועים.

משה כהן

פעמה בנו אמונה

רוב הנוער בעיריית הוסיאטין הצטרף לקומסומול. בכדי שגם אני לא אלך בעקבותיה, צייד אותי אבא ז"ל בכסף ועזר לי להבריה את הגבול לפולין. באפריל 1923 הגעתי ארצה. כמה שבועות עבדתי בכביש ת"א ואחר-כך עברתי לפתח-תקוה, שם עבדתי בפרדסים ובכרמים. ברם, אורח חיים זה לא סיפק אותי והצטרפתי לקבוצת מעבר. אחרי זמן מה החלטנו — אני והח' ברנד, כעת חבר עין-חרוד מאוחד — לסיים את פרשת הארעיות והנדודים ולהצטרף לקבוצה. לשם כך יצאנו לבקר בקיבוצים, בכדי לבחור סופית את המקום בו נישאר קבע.

יצאנו ברגל והתעכבנו בכל קבוצה או פלוגה וכך הגענו עד בית-אלפא. שותפי

לדרך ולחיפושים חזר לקבוצת-מעבר ורק כעבור זמן מסוים מצא את דרכו לעין-חרוד. אני החלטתי להישאר ביגור. למה דוקא יגור? מפני שכל המקומות, שם ביקרנו, היתה להם כבר צורת יישוב כלשהי מבחינת הבניה, נטיעות וכו'. ביגור היה עוד נוף בראשית: נוף פראי, אבנים גדולות, כמה צריפים בצורת "ח" וזה הכל.

אחרי שבועיים חליתי בקדחת כמו כולם, הקבוצה מנתה אז 25 איש. בזמן הראשון עבדתי בהובלת מים, אחר כך בחטיבת עצים להסקה למטבח ולמכבסה. אחרי שנה זכיתי להתקבל למעמד הפלחים וקיבלתי זוג בהמות. החברים ברכו אותי ולא היה אדם יותר מאושר ממני.

איך היו החיים ביגור בשנתיים הראשונות לקיומה? האם הדיבורים על ימי הוזהר הם — הנם רק חלומות והתרפקות על העבר — בשביל להמלט מהמציאות היום-יומית או שבאמת היתה אז מציאות אחרת, הווי אחר וחיים אחרים? ברצוני להביא רק אפיזודה אחת מהתקופה הזאת:

בזמנים ההם וקומבין טרם היה בארץ. את התבואה היו קוצרים במאלמת (זו היתה כבר התקדמות), מעמיסים על עגלות ומובילים הגורנה, שם עמדה מכונת הדיש הגדולה, בה היו דשים את התבואה ומפרידים את הגרעינים מהמוץ.

המנצח על עבודת הדיש היה המכניס את האלומות לתוף המכונה, הוא היה נותן הטון והקצב של כל עבודת הדיש. "מתופף" זה היה בולע כמויות עצומות של אבק ולכן היו מתחלפים בעבודה זו כל חצי שעה. הובלת התבואה מהשדה נמשכה שבועות וכן נמשכה תקופה ארוכה גם עבודת הדיש.

באותה שנה היתה הגורן מול המחנה מעבר לפסים, במקום שנמצאת כעת משתלת עצי-פרי. והנה התקרבו הגשם. עננים כבדים ושחורים כיסו את פני השמים והדיש טרם נגמר. עוד מספר שעות של עבודה דרושות היו לכך. בא הערב, המחנה היה ריק מאדם. כל החברות והחברים, כולל עובדי-המטבח וחדרי-האוכל, היו בשדה ועזרו בעבודה. החוזרים מהחריש בשדה מהרו להתיר את הבהמות (12 זוגות היו אז באורוה) ורצו הגורנה, המשכנו לעבוד בחושך מוחלט, עד שגמרנו את עבודת הדיש. ובאותו רגע ממש החל לרדת גשם שוטף, מלווה ברקים ורעמים.

התחלנו לרוץ הביתה כשהגשם מרטיב אותנו עד לשד עצמותינו. אף אחד לא הלך להתרחץ ולהחליף בגדים, אלא כולנו פרצנו לצריף חדרי-האוכל וכך עייפם ורטובים אבל מאושרים — פרצנו בהורה סוערת שנמשכה שעות. רקדנו שעה ארוכה בחושך עד אשר וויסברוד הצליח להדליק את הלוקס המהולל, אשר הדלקתו ארכה תמיד זמן רב ורק יחידי סגולה היו מצליחים להשתלט עליו.

רקדנו כולנו בהתלהבות עד אובדן החושים ועובדי המטבח בתוכנו. אינני זוכר אם אכלנו ארוחה חמה באותו ערב או לא. אף אחד לא התרעם וכולנו היינו מאושרים על אשר הצלחנו לגמור את הדיש בזמן — פרי עמל של שנה, עמלם של כולנו: עובדי השדה והחצר והשרותים כאחד.

היינו אז חברה אחת, משפחה אחת. מדינה לא היתה לנו ואף לא נראה היה באופק סכוי לכך. הפרספקטיבות המדיניות לעליה ולקיבוץ לא היו מזהירות, אולם פעמה בנו אמונה ורצון עז לשנות את חיינו ולהשתרש בעבודה, בחקלאות, בקיבוץ. האמונה והרצון העז הם שעמדו לנו בימים קשים ובתנאים קשים. הלואי שזה יעמוד לנו גם בימי רוחה ושפע.

ש ל ו מ פ ר י ד מ ן

שירת הקרקע

אמש ביקרו אצלנו יציב והרצפלד. באו לביקור חטוף, בדרך מן העמק לירושלים, ונראו בחדר האוכל בעת ארוחת הערב. הודענו, כי לא נתן להם לנסוע עם לילה — הם ילוננו במקום הזה, והיה תהיה שיחה ושירה עם הרצפלד, שרינו וגם יכלנו לבסוף.

הרצפלד דיבר, כמובן, על קרקע ועל התישבות. על תכנית של „בכ"ז ואף על פי כן" להעלות השנה הרבה ישובים חדשים על הקרקע, אשר חלוצים להם שימשו תל-עמל וה„שדה". דיבר על הצעות מרובות למכירת קרקעות, ועל עיכובים פוליטיים שכנגד, ויותר מזה — על עיכובים שבדלות הקופה ובדלות השגות הדור, ועל הפוליטיקה ההתישבותית המחטיאה של פיק"א.

ולכונף היתה שירה. לימד שירים „חדשים". הזמנה ההרצפלדית-החסידיית הידועה. וסביבו הצבור כולו — מעגל צפוף ורחב, ראש אל ראש, טבעות טבעות אדם בעליה, עד לתקרה, כמעט. והשירה — אש שלהבת, בלי גוזמה, — עד כלות הכוח.

מעמד שירה עם הרצפלד. דבריו היו כבדים. נוסף על לבטי דיבורו הידועים, היתה עקה כבדה בדבריו. — רבות האפשרויות, אך השטן מקטרג... אך לאחר הדברים פרצה שירה של דבקות שכוחה רב בשכנוע, כי הרי אי-איי-אי, — כי הרי נצח הציונות לא ישקר. והיה הזמר להמשך ישר של הדברים — מן הכאב הגדול אל ההרגשה המארגנת ומעודדת של גצח-יכוחנו. שירת הקרקע. שירת ה„בכליזאת ואף על פי כן".

7.3.37

ש. הקטין

כעבור 25 שנהה ת ר ש מ ת י
(הרצפלד ביגור)

במשך כל שנתי ביגור אינני זוכר ערב, שהתרשמתי ממנו כל כך חזק, כמו ממסיבת שבת האחרונה. כשהמרצה עלה על הבמה — וראשי עוד מלא דאגות יום חול — חשבתי: מה הוא יגיד לנו? האם זה יהיה מעניין?

לאט לאט התחלתי להקשיב, להבין ולהתעניין בסיפורי הזכרונות שסיפר — על קרקע, התישבות...

וכשהתחיל לשיר וריכז מסביבו מעגל של חברים וותיקים וצעירים, עליהם ניצח...

שמחתי והתפלאתי: איך הוא הזקן הלהיב אותנו, הציבור הגדול, המבוגרים והצעירים — כאילו הוא היה הצעיר ביותר בינינו... שכחתי כל דאגותי, שמחתי איתו... ועוד היום בסוף השבוע עדיין אני זוכר את הזקן-הצעיר.

24/8/62

ראובן דנדקר

(יוצא הודו)

המשק החקלאי - תשכ"ג

שטח הקרקע הכללי ברוטו (קבוע וזמני) — 10450 דונם

	חלוקת השטח			
	308	— נושאי פרי	עצ"פ נשירים:	
567 ד'	259	— צעירים		
	66	— נושא פרי	פרדס	
354 ד'	288	— צעיר		
141 ד'			כרם:	
45 ד'			זיתים:	
1107 ד'		ס"ה מטעים		
10 ד'			בהכנה לנטיעה	
20 ד'			משתלות:	
			פלחה:	
386 ד'		אספסת ומרעה יזרוע	רבי-שנתיים:	
7800 ד'			גידולי מחזור בבעל ובשלהין	
9323 ד'		ס"ה שטח העיבוד		
1127 ד'			נקודה, דרכים, חורשות וכו'	
10450 ד'		סך-הכל		

אינוונטר חי

		לול:		רפת:
10.000	—	מטילות	290	— פרות
16.000	—	פיטום	275	— גידול
16.000	—	אפרוחים	175	— עגלים
		בהמות עבודה — 6.		מכוורת — נחילים — 300